

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Vysídlování českých obyvatel ze Sudet po
roce 1938**

Oblast Českolipska

Zpracovala: Martina ZIMÁŇOVÁ

Konzultant diplomové práce: prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová, DSc.

Plzeň 2012

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra právních dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vysídlování českých obyvatel ze Sudet po roce 1938

Oblast Českolipska

Zpracovala: Martina Zimáňová

Studijní program: Magisterský

Studijní obor: Právo

Konzultant diplomové práce: prof. JUDr. PhDr. Karolina Adamová, DSc.

Západočeská univerzita v Plzni,

Fakulta právnická, Katedra právních dějin

Plzeň 2012

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „Vysídlování českých obyvatel“ vypracovala samostatně a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Plzni dne 30. března 2012

Martina Zimáňová

P o d ě k o v á n í

Děkuji prof. JUDr. PhDr. Karolině Adamové, DSc., konzultantce mé diplomové práce za její odborné vedení při zpracování této práce, za její cenné rady, připomínky a její ochotu. Také bych ráda poděkovala českolipskému historikovi Mgr. Ladislavu Smejkalovi za jeho poutavé výpovědi.

Tuto diplomovou práci věnuji svým rodičům.

Obsah

Předmluva	4
1. Politické důvody zapříčiňující rostoucí migraci	6
2. Vývoj českoněmeckých vztahů	9
2.1. Státoprávní uspořádání „První republiky“	9
2.2. Tendenční snahy sudetoněmeckých aktivistů	11
2.3. České politické strany působící na území ČSR	13
2.3.1. Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (též Agrární strana, RSZML)	13
2.3.2. Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSDSD)	13
2.3.3. Komunistická strana Československa (KSČ)	13
2.3.4. Československá strana národně socialistická (ČSNS)	13
2.3.5. Československá strana lidová (ČSL)	14
2.3.6. Československá národní demokracie (ČsND)	14
2.4. Přehled německých politických stran působících v ČSR a předválečném Německu	15
2.4.1. Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR (DSAP, Deutsche socialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik)	15
2.4.2. Německý svaz zemědělců (BdL, Bund der Landwirte či Bund der Landwirte und des Landischen Gewerbes)	15
2.4.3. Německá křesťansko sociální	16

strana lidová (DCV, Deutsche Christlichsoziale Volkspartei)	
2.4.4. Sudetoněmecká strana (SdP, Sudetendeutsche Partei, neformálně nesoucí název „henleinovci“)	16
2.4.5. Národně socialistická německá dělnická strana (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP, též „nacistická strana“)	19
3. Vysídlování českého obyvatelstva	22
3.1. Německé nacionální snahy a česká odpověď	22
3.2. Právní hledisko vystěhování	24
3.3. Důvody vedoucí uprchlíky k odchodu z pohraničí	25
3.4. Vysídlování českého obyvatelstva	28
3.5. Filmové dokumentární zpracování	33
3.6. Německý pohled na danou problematiku	34
4. Situace v pohraničí se zaměřením na oblast Českolipska	36
4.1. Historické souvislosti města Česká Lípa	36
4.2. Národnostní složení a nálada v regionu	37
4.3. Zábor Českolipska a Jablonecka	40
5. Témata související s problematikou utečenců	45
5.1. Nezaměstnanost	45
5.2. Porodnost	47
5.3. Pozemková reforma	49
5.4. Školství	50
5.5. Majetkové ztráty	50
5.6. Uprchlícké tábory	51
5.7. Česko-německé smíření	53
6. Postavení židovského obyvatelstva v Říši	55
6.1. Přijetí Norimberských rasových zákonů	55
6.2. Křišťálová noc	56

Závěr	59
Resumé	61
Prameny	63
Přílohy	67

Předmluva

Problematika druhé světové války a konstituování Velkoněmecké říše je co do materie velmi náročnou tematikou, neboť se primárně nejedná o „pouhé“ válečné dobývání územní oblasti, ale zaštiťuje v sobě i látku, na kterou jsou Češi i Němci mimořádně citliví.

Dramatický průběh roku 1938 byl samým vyvrcholením gradujících česko-německých vztahů, zvláště v pohraničí, kde se soustřeďovala třímilionová německá menšina, jenž ovšem v pásmu Sudet nepředstavovala menšinu v pravém slova smyslu, neboť byla etnicky velmi silnou skupinou, která se nechtěla co do samosprávy ani vlastního národnostního cítění uskromňovat ve prospěch českého obyvatelstva.

Po ustavení prvního samostatného československého státu – Československé republiky byl pro vývoj Sudet příznačný nárůst Čechů, kteří do oblasti přicházeli pověřeni vládními úřady správní agendou pohraničí, přičemž v této po dlouhou dobu působili němečtí úředníci.

Češi chtějí prosadit svou vládnoucí třídu, uzurpovali německé obyvatelstvo a snažili se co možná nejvíce potlačit právo na sebeurčení tohoto etnika. Leč situace se brzy obrátila a Sudety se staly svědkem rychlého a neorganizovaného utíkání se českých obyvatel zpět do vnitrozemí. Nejednalo se o přestěhovaleckou vlnu jednorázovou, ale takovou, která se uskutečňovala v několika etapách propojených s politickým životem a vývojem česko-německých vztahů.

Cílem této práce je snaha zachytit migrační pohyb obyvatelstva ČSR, přičemž tam, kde to bylo možné, jsou uvedeny zmínky o vývoji uprchlické situace na Českolipsku, neboť právě tento politický okres je mým rodným krajem a jako takový je mi velmi blízký.

Do studie bych chtěla zahrnout jednak politickou situaci, jejíž vývoj je příznačný pro obsah česko-německých vztahů, samotný vývoj těchto vztahů, fáze uprchlictví, jeho morální, sociální a hospodářský dopad.

K dalšímu bych chtěla uvést, že z mého pohledu úhlu se mi jeví jako možné do problematiky zahrnout i československé obyvatelstvo, které bylo postaveno mimo zákon a jeho osud byl specifický, mám tím na mysli české Židy, na kterých bylo působeno mnoho násilí a kteří se také

utíkali, mnohdy až za hranice Říše v obavě o svůj život a zanechaje tu mnoho majetku, který v některých případech přecházel pod místní správu na základě konfiskace.

Práce je zpracována za pomoci empiricko-analytického přístupu s využitím i dalších, jmenovitě metodou syntetickou a komparativní, přičemž nebylo možné vyhnout se zejména popisným pasážím.

1. POLITICKÉ DŮVODY ZAPŘÍČIŇUJÍCÍ ROSTOUCÍ MIGRACI

S ohledem na politickou situaci oblasti nesoucí název Sudety, počal se proces vysídlování českého obyvatelstva směrem do vnitrozemí zejména po vyhlášení částečné mobilizace dne 20. května 1938, přičemž zprvu nedošlo k odchodu tak mohutnému, který následoval v dalším období, ale spíše umírněnému a nikterak organizovanému. Pohnutky k samému vysídlování je proto třeba zprvu hledat na úrovni českoněmeckých vztahů v době, kdy počalo docházet k potyčkám mezi dvěma klíčovými národnostními skupinami - Čechy a Němci.

Skutečností významnou a rozhodnou pro osoby české národnosti byl bezesporu projev Adolfa Hitlera ze dne 12. září 1938, který pronesl v Norimberku na 10. Parteitag Großdeutschlands NSDAP¹ a jehož součástí bylo i prohlášení, že: *„Mezi většinou národností, které jsou v tomto státě utlačovány, se nachází také 3,5 milionů Němců, to je přibližně tolik lidí naší rasy, kolik obyvatel má např. Dánsko [...] Chtějí je zlikvidovat. Po lidské stránce jsou utlačováni nesnesitelným způsobem a je s nimi zacházeno tak, že to postrádá veškeré důstojnosti [...] Já však mohu zástupcům těchto demokracií vzkázat, že nám to není lhostejné, a že pokud tato týraná stvoření sama nenaleznou svého práva a své pomoci, tak obojí obdrží od nás.[...] Němci v Československu nejsou ani bezbranní ani opuštění. To necht' je vzato na vědomí.[...]"*²

V obavách z velikosti těchto vyřčených slov uvědomovali si Češi jejich váhu, nechtějíc setrvat v pohraničí, docházelo ke stěhování majetnějšího českého obyvatelstva ze Sudet, neboť trpěli méně či více důvodnými obav, zvláště pak o svůj majetek.

Následná vlna odchodu, která se vzedmula od počátku měsíce října roku 1938, byla o poznání masovější a byla tvořena českým obyvatelstvem v obavě před perzekucí ze strany německých říšských úřadů za svou politickou činnost na území Československa před

¹ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei - Národně socialistická německá strana dělníků (NSDAP).

² Der Führer fordert Selbstbestimme für die Sudetendeutschen, Völkischer Beobachter (mnichovské vydání).

zmíněným projevem Adolfa Hitlera. Těmito byli zejména politicky aktivní funkcionáři komunistické strany, antifašisté a členové českých nejen vlasteneckých organizací. Dále bylo pohraničí vysídlováno vlivem odchodu státních zaměstnanců, kteří přišli o pracovní místa, přičemž je nutno zmínit i odejití skupiny obyvatel v literatuře označených jako hraničáři, uprchlíci nebo pozdějším pojmem přistěhovalci, kteří z obavy z budoucnosti nemohli nebo nechtěli v poněmčeném pohraničí nadále setrvávat.

Dne 17. října 1937 dochází k tzv. teplickému incidentu, který se příznačně odehrál v Teplicích tak, že poslanec SdP³ K. H. Frank napadl tři policisty, které zranil. Tento zinscenovaný atak byl bezprostředně poté zneužit henleinovskou propagandou a vykládán jako útok československých příslušníků proti sudetoněmeckému poslanci, v důsledku čeho se dále vyhrtila už tak citlivá otázka sudetoněmecké otázky.

V dalším bylo ve věci jednáno Konradem Henleinem, zakladatelem politického hnutí Sudetendeutsche Heimatfront⁴, jež se v roce 1935 transformovalo v SdP. Konrad Henlein adresoval tehdejšímu československému prezidentovi Edvardu Benešovi otevřený dopis, v němž uvedl na pravou míru, že cílem SdP není prosazení pouhé národní autonomie, ale odtržení pohraničí jakožto autonomie územní. Následně v listopadu zaslal dopis Adolfu Hitlerovi, ve kterém vyznal své přání začlenění sudetoněmeckého prostoru, Čech i Moravy. Situace vyvolala reakci u německé mládeže, která v podkolenkách při demonstracích a pochodech skandovala známé heslo: „Heim ins Reich!“ (domů do Říše!), ke kterému je vyzýval samotný Henlein.

Utečenci z řad československé armády, dále četnictva nebo finanční stráže byli po vyslechnutí posíláni do německého tábora Alternfurth u Norimberka. Tento tábor byl jediným svého druhu pro osoby z připojeného Německa, přičemž zde byli umisťováni váleční zajatci, uprchlíci i přeběhlíci.

³ Sudetendeutsche Partei – Sudetoněmecká strana (SdP, též henleinovci).

⁴ Sudetendeutsche Heimatfront – Sudetoněmecká vlastenecká fronda (SHF).

Problematika odchodu z pohraničí s sebou přinášela i další otázky s ohledem na neorganizovanost osob utíkajících se do vnitrozemí, jejich početnost a stejně tak množství majetku, který s sebou přiváželi, někteří i opakovaně. Při řešení této krize se snažili na regionální úrovni pomáhat dobrovolné organizace jmenovitě Československý Červený kříž nebo Okresní péče o mládež. Zapojil se i denní tisk, který pravidelně oslovoval a nabádal své čtenáře k pomoci uprchlíkům, přestože tito nemajíce mezi nimi své příbuzné se pomoci v mnoha případech zdráhali v obavě z nadcházející doby a nejistoty co budoucnost přinese, zejména ze strachu o obsazování pracovních míst.

Těm, kteří nenalezli útočiště u svých příbuzných nebo známých, byla nabídnuta ubytovací kapacita v hostincích, sokolovnách, továrních halách či školách, ba dokonce nebylo výjimkou, že se někteří museli uchýlit i k takovým krajnostem, jako bylo přežívání v odstavených drážních vagonech, kterými do vnitrozemí přijížděly.

Nutno podotknout, že české zůstavitelství v obsazeném pohraničí, setrvalo v místě z důvodu své rodově generační usedlosti v regionu nebo z důvodu uzavírání smíšených manželství.

Po uveřejnění informací, které přinesl oběžník Zemského úřadu v Praze dne 7. října 1938, a vlivem tíživé životní situace uprchlíků, navracelo se několik tisíc československých občanů do své domoviny, neboť Mezinárodní výbor pro implementaci Mnichovské dohody stále jednal, a tak se česká vláda snažila zamezit útěku z pohraničí, přestože se tito o pár dní utíkali do vnitrozemí znovu.

2. VÝVOJ ČESKONĚMECKÝCH VZTAHŮ

2.1. Státoprávní uspořádání „První republiky“

Německý nacionalismus silící na přelomu 19. a 20. století spolu s vydáním Badeniho jazykových nařízení v roce 1897 zosobňovaly zdroj střetů, ke kterým docházelo mezi českým a německým obyvatelstvem ponejprv v okolí města Tanvaldu a jeho přilehlých osadách s ohledem na jeho výrazně průmyslový ráz. Tanvaldští němečtí průmyslníci výrazně sympatizující s nacionalistickými tendencemi tak představovali politické zástupce německé menšiny právě pro své dobré ekonomické postavení. Ve spolupráci s dříve vzniklými spolky, jmenovitě například „Německým nacionálním spolkem pro Jablonec a okolí“⁵ nebo „Svazem Němců v severních Čechách“⁶, docházelo k omezování zaměstnávání osob české národnosti na Jablonecku a Mimoňsku a továrníci propouštěli dělníky, například z důvodu, že tito zapisovali své děti do českých škol. Naopak rodiny podnikatelů, kteří se nezapojili do tzv. „nacionálního bojkotu“, byly pronásledovány.

Mezníkem problematického vývoje českoněmeckých vztahů byl vznik tzv. „První republiky“⁷, pojem je příznačný pro vyjádření samostatného státního útvaru Československé republiky (dále jen „Československo“ nebo „ČSR“) od jejího prohlášení dne 28. října 1918 do uzavření Mnichovské dohody ze dne 29. září roku 1938.

Nezávislost Československa byla prohlášena dne 28. října 1918 Národním výborem sídlícím v Praze, utvořeno politickou reprezentací tzv. „muži 28. října“ – v poměru čtyři Češi a jeden Slovák⁸. Národní výbor předal své pravomoci nově konstituovanému Národnímu shromáždění dne 14. listopadu 1918. Prezidentem nově ustaveného státu byl zvolen a jmenován Tomáš Garrigue Masaryk, předsedou vlády se stal Karel

⁵ Deutschnationaler Verein für Gablonz und Umgebung - Německý nacionální spolek pro Jablonec a okolí.

⁶ Bund der Deutschen in Nordböhmen - Svaz Němců v severních Čechách.

⁷ Označení republika a chronologické číslování těchto státních útvarů byly zavedeny po vzoru Francie po Velfé francouzské revoluci.

⁸ Češi – Antonín Švehla, Alois Rašín, František Soukup, Jiří Stříbrný; Slovák – Vavro Šrobár,

Kramář, ministrem zahraničí Edvard Beneš, ministrem vojenství Milan Rastislav Štefánik. Současně byla přijata prozatímní ústava a vlivem poválečné deklarace prezidenta USA Woodrowa Wilsona o právu každého člověka na sebeurčení, se sudetští Němci přihlásili k německé či rakouské příslušnosti a slovenští Maďaři k maďarské. Pro národnostní početnost zaniklého Rakouska-Uherska bylo do Československa inkorporováno 6 etnických skupin. Jejich historické, kulturní a sociální odlišnosti komplikovaly vytyčení hranic Československa, tyto musely být následně řešeny na Saint-Germainské konferenci (z důvodu obranyschopnosti ČSR měly být přičleněny severní svahy Krkonoš, k čemuž později ani nedošlo), jež na základě 7 memorand Edvarda Beneše určila hranice s Maďarskem. Sporným územím nadále zůstávalo Těšínsko, které bylo po rozhodnutí mezinárodní arbitráže ve Spa rozděleno mezi ČSR a nově se konstituující Polsko, a Podkarpatská Rus, kterou chtěli získat Ukrajinská lidová republika a Maďarsko.

Jednolitost Československa komplikovaly hospodářské a sociální rozdíly mezi tzv. historickými zeměmi (Čechy, Morava, Slezsko) a Slovenskem, respektive Podkarpatskou Rusí. Část Slováku, 3 miliony Němců a 700 tisíc Maďarů počali vyjadřovat svou nevoli býti součástí republiky, jelikož se necítili být jejími rovnocennými občany, a tím jen gradovalo vnitřní napjetí.

Nová ústava ze dne 29. února 1920 ustavila Československo jako parlamentní demokratický unitární stát, přičemž bylo rozděleno na 5 samosprávných zemí (zemi Českou s centrem v Praze, zemi Moravskou s centrem v Brně, zemi Slezskou s centrem v Opavě, zemi Slovenskou s centrem v Bratislavě, zemi Podkarpatskou s centrem v Užhorodu), přičemž model odpovídal staršímu českému zemskému zřízení.

V roce 1928 došlo ke spojení země Slezské se zemí Moravskou, důvodem byla snaha českého vládního aparátu oslabit německou menšinu, která se v místě mohla dovolávat ústavních norem zajišťujících menšinám tvořícím více jak 20% regionální populace rovnoprávnost, formou užití vlastního jazyka ve školách, při úředním jednání atp. I přes uvedené zemské spojení činil počet německých základních, středních a vysokých škol v evropském měřítku vysoký podíl, Němci zastávali ve

státní správě vysoké úřady, činná byla vydavatelství, čím narůstal počet knih v německém jazyce a nelze opomenout ani skutečnost, že všechny národnosti menšiny mohly svobodně zakládat organizace a spolky.

Vláda byla v jednotlivých údobích První republiky tvořena tzv. „Pětkou“ (zástupci pěti stran) krom časového úseku od března 1926 do listopadu 1929. Mezi nejvlivnější strany své doby patřily Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (dále jen „Agrární strana“), Československá sociálně-demokratická strana, Socialistická strana, Národní demokracie a Lidová strana. Němečtí zástupci byli do vlády voleni od roku 1926, naopak maďarské strany ve vládě nebyly zastoupeny nikdy.

2.2. Tendenci snahy sudetoněmeckých aktivistů

Sudetoněmečtí aktivisté se po celou dobu fungování ČSR snažili uzákonit model, jež by jim svědčil co do práva na sebeurčení a správu vlastních záležitostí alespoň v tom podstatném – kultuře a školství v rámci nadnárodního celku Československé republiky.

Po téměř dvaceti letech vzájemné koexistence Čechů a Němců, kdy tito žili spíše vedle sebe nežli spolu, jevila se stávající situace v neprospěch občanů německé národnosti, neboť je třeba bráti v úvahu, že po mnoho let poněmčené oblasti byly nyní nepřírozeně osidlovány českým obyvatelstvem za současného podmanění si tradičního národnostního etnika s odkazem na moc vládnoucího národa.

I. Přehled národnostního složení v ČSR z roku 1921⁹

ZEMĚ	Češi a Slováci	Němci	Maďaři	Rusíni	Židé	J i n í	CELKEM OBYVATEL
Čechy	4 382 388	2 173 239	5 476	2 007	11 251	9 3 7 5	6 668 118

⁹ Slovenský náučný slovník, I. zväzok. Bratislava - Český Těšín: 1932, str. 215.

						7	
Morava	2 048 426	547 604	534	976	15 335	4 6 4 4 8	2 659 323
Slezsko	296 194	252 365	94	338	3 681	4 9 5 3 0	602 202
Slovensko	2 013 792	139 900	637 183	85 644	70 529	4 2 3 1 3	2 989 361
Podkarpatská Rus	19 737	10 460	102 144	372 884	80 059	6 7 6 0	592 044
ČSR	8 760 537	3 123 568	745 431	745 431	180 855	2 3 8 8 0 8	13 511 048

2.3. České politické strany působící na území ČSR

2.3.1. Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (též Agrární strana, RSZML)

Strana byla založena 6. ledna 1899 jako „Česká strana agrární“ a shora uvedený název přijala za svůj až v roce 1922, kdy došlo ke spojení České a Slovenské agrární strany a postupem času nabyla předního postavení na politické scéně. Jejím předsedou byl Antonín Švehla.

2.3.2. Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSDSD)

Po parlamentních volbách uskutečněných v roce 1920 byla největší stranou, naopak při konání parlamentních voleb v roce 1925 byla poznamenána debaklem, který byl podmíněn dobovým vznikem „Komunistické strany Československa“ – sekce Třetí internacionály.

2.3.3. Komunistická strana Československa (KSČ)

Strana vznikla selekcí z uvedené „Československé sociálně demokratické strany dělnické“ v rámci tzv. „prosincové generální stávkou“ v roce 1920. Ve své době se jednalo o jednu z největších komunistických stran na světě. V parlamentních volbách konaných v roce 1925 skončila na druhém místě, v dalším potom podlehla procesu „bolševizace“, tedy utužení programové závislosti na Komunistické internacionále.¹⁰

2.3.4. Československá strana národně socialistická (ČSNS)

Roku 1897 vznikla „Česká strana národně sociální“ po protiprávním prohlášení českých sociálnědemokratických poslanců v říšské radě tehdejšího Rakouska-Uherska. Teprve později v roce 1918 přijala svůj

¹⁰ RUPNIK, J. Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátků do převzetí moci. Academia: Praha, 2002, str. 60.

pozdější název „Československá strana národně socialistická“ a po nějakou dobu spolupracovala s „Československou národní demokracií“. Mezi její členy patřili i Jiří Stříbrný, Edvard Beneš či v letech pozdějších i Milada Horáková. Strana přežila několik režimů a v roce 1997 oslavila pod vedením svého předsedy JUDr. Tomáše Sokola 100. výročí založení jako nejstarší původní česká politická strana v moderní historii figurující pod názvem „Česká strana národně sociální“. Pod vedením předsedy Jana Šuly se strana ocitla v konkurzním řízení, přičemž její Ústřední rada v roce 2005 rozhodla o založení strany nové pod názvem Česká strana národně sociální 2005. Pod tímto názvem nevystupovala dlouho a již v roce 2006 došlo k jejímu přejmenování na „Českou stranu národně socialistickou 2005“ (též ČSNS 2005). Tato ovšem není právní nástupkyní původně založené ČSNS, jelikož tato nadále existuje, byť se nalézá v konkurzním řízení. Za zmínku jistě stojí skutečnost, že v současné době je se stranou ČSNS 2005 spojeno jméno soudobého politika Jiřího Paroubka.¹¹

2.3.5. Československá strana lidová (ČSL)

Rovněž jednou z nejstarších českých politických stran vzniknuvší v lednu roku 1919 sloučením „Moravsko-slezské křesťanskosociální strany“, „Katolicko-národně konzervativní strany“ a „Konzervativní lidové strany“.

2.3.6. Československá národní demokracie (ČsND)

Vznikla v roce 1918 pod názvem „Česká státoprávní demokracie“, a to sloučením „Mladočechů“, „Strany státoprávně pokrokové“, „Moravské lidově-pokrokové strany“ a částí „Pokrokové strany“ (též realisté), o něco málo později přistoupili i „Staročechi“.

Strana reprezentovala zájmy vyšších vrstev, tedy městských kapitalistů, přičemž se zpočátku profilovala výrazně pravicově a

¹¹ BEDNÁŘ, I. [online]. Nebohá strana národně socialistická, či jak se vlastně jmenuje [cit. 10. 1. 2012]. <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/politici-volicum/Bednar-ODS-Neboha-strana-narodne-socialistica-ci-jak-se-vlastne-jmenuje-210562>>

prosazovala myšlenku českého království. Významnými členy Karel Kramář a Alois Rašín.

2.4. Přehled německých politických stran působících v ČSR a předválečném Německu

2.4.1. Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR (DSAP, Deutsche socialdemokratische Arbeiterpartei in der Tschechoslowakischen Republik)

Strana byla založena na podzim roku 1919 a navazovala na předválečné socialistické Zemské svazy v německo-českých oblastech. V prvních parlamentních volbách konaných v roce 1920 uspěla jako třetí nejsilnější politická strana. V roce 1921 došlo k rozkolu uvnitř strany, přičemž se odštěpilo její komunistické křídlo. Vnitřní nestabilita strany měla dopad i na volební výsledky při druhých parlamentních volbách v roce 1925, kdy z původních 31 mandátů obhájila pouhých 17.

2.4.2. Německý svaz zemědělců (BdL, Bund der Landwirte či Bund der Landwirte und des Landischen Gewerbes)

Tato sudetoněmecká agrární strana vznikla v roce 1920 a formovala se v České Lípě na svém prvním sjezdu konaním v Augustiniánském klášteře v centru města, přičemž o několik domů dál byl pravidelně tištěn deník Deutsche Landpost jako tiskový orgán.¹²

Strana se zaměřila na své voliče venkovské křesťany a snažila se o úzkou spolupráci s českou agrární stranou. V jejím čele stál velkostatkář Franz Křepek toho času z Litoměřic a profesor slavistiky Franz Spina.

¹² ŠEBEK, J., doc. Mgr. Ph.D. Přednáška na téma česko-německé vztahy ČSR. Česká Lípa, Akademie J. A. Komenského, 27.2.2012.

2.4.3. Německá křesťansko sociální strana lidová (DCV, Deutsche Christlichsoziale Volkspartei)

Německá katolická aktivistická strana. Pod tlakem SdP se v roce 1938 rozpadla.

2.4.4. Sudetoněmecká strana (SdP, Sudetendeutsche Partei, neformálně nesoucí název „henleinovci“)

Prvních parlamentních voleb v nově konstituovaném Československu se v roce 1920 mohly zúčastnit jak politické strany české, respektive československé, tak i strany německé vzniknuvší na území ČSR, přičemž zvítězila Československá sociálně demokratická strana dělnická. V dalším se na politické scéně vytvořila dvě křídla. První v podobě radikálních marxistů etablojících v komunistickou stranu a potom teprve druhé radikální české křídlo, neboť komunistická strana se prvně utvořila v Německu a v „Komunistickou stranu Československa“ se transformovala až v květnu roku 1921 a kumulovala v sobě vlivy české, německé i slovenské.¹³

Ve druhých parlamentních volbách konaných na podzim roku 1925 dominovali politickému spektru na české straně zástupci „Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu“ a na straně německé zástupci politické strany „Německý svaz zemědělců“. Protože na obou stranách zvítězily obdobné strany, nabízel se prostor pro spolupráci na úrovni česko-německého sblížení a utvoření česko-německé vlády.

Vláda Antonína Švehly iniciovala řadu důležitých zákonů, z těchto měly na česko-německé vztahy vliv zejména zákon o pevných agrárních clech z roku 1926, jež byl kritizován zvláště z české strany s ohledem na skutečnost, že zdražení potravin pocházejících z československého trhu ve svém důsledku vyvolalo snížení exportu, kongruový zákon, jež odporoval principu odluky státu a církve, neboť stát měl kněžím vyplácet doplatek do výše nejnižšího stanoveného příjmu duchovního ve veřejné

¹³ ŠEBEK, J. doc. Mgr. Ph.D. Přednáška na téma česko-německé vztahy ČSR. Česká Lípa, Akademie J. A. Komenského, 27.2.2012.

duchovní správě, a v neposlední řadě zákon o jednotné organizaci státní správy, který od 1. ledna 1928 zavedl zemské zřízení, přičemž vytvořením země moravskoslezské bylo znemožněno právo na samosprávu poněmčeného Slezska, jak již bylo naznačeno výše v této kapitole.

Krach na newyorské burze dne 24. října 1929 vyvolal Velkou hospodářskou krizi, jež s trochou nadsázky představovala „umíráček“ pro česko-německou politickou spolupráci. Krize postihla zejména textilní a sklářský průmysl na severu a západě Čech, které byly ve velké míře závislé na exportu, k tomu je nutno připočíst neustále se horšící vztahy s Polskem, Maďarskem, Rakouskem i Německem, což vyvolalo na německé straně jakýsi návrat k nacionalistickému cítění jeho obyvatelstva. Propagandistické tažení se tak zaměřilo na demokratické zřízení Československa a tamní třímilionovou německou menšinu.

Dne 1. října 1933 byla založena Sudetoněmecká vlastenecká fronta. Vůdce strany Konrád Henlein vydal provolání „Ke všem sudetským Němcům“, kteří se hlásí k německému kulturnímu a osudovému společenství“. V České Lípě pro agrární noviny prohlásil, že odsuzuje jak pangermanismus, tak panslavismus a odsuzuje i fašismus, nacismus a bezbřehý liberalismus.¹⁴ Současně projevoval svou loajalitu vůči československé státnosti i tím, že při pozvání Královského institutu pro mezinárodní záležitosti v prosinci roku 1935 přijal podíl viny na ne příliš dobrých vztazích mezi Čechy a Němci, přesto zde vystoupil s ostrou kritikou vůči české politice ve vztahu k menšinám.¹⁵

Na politickém sjezdu uskutečněném dne 15. srpna 1934 v Trutnově byla ustavena Německá národně socialistická strana dělnická. Přívlastek „sozialistich“ měl u této ještě rakousko-uherské politické strany zdůraznit její odlišení od občanských nacionálních stran. Strana se oddávala velkoněmeckým cílům, k jejím bojovým heslům patřily mimo jiné antiklerikalismus, antifeudalismus, antiliberalismus, antisemitismus a další. V pozdějším Československu počala úzce spolupracovat s německou NSDAP. Ve své snaze působit směrem k začlenění Sudet k Německu neuznala existenci Československa ani československou sounáležitost

¹⁴ SLÁDEK, M., PhDr. Němci v Čechách. Pragma: Praha, 2002, str. 57.

¹⁵ SLÁDEK, M., PhDr. Němci v Čechách. Pragma: Praha, 2002, str. 63.

Sudet. V prvních parlamentních volbách konaných roku 1920 vytvořila koalici – „Německou volební pospolitost“ (Deutsche Wahlergemeinschaft) spolu s „Německou nacionální stranou“ (Deutsche Nationalpartei). Svého času v jejím nitru působili vlastní milice Volkssport. Při druhých parlamentních volbách v roce 1925 si strana procentuelně a zastupitelsky pohoršila a v roce 1933 byla její činnost zakázána.

Od počátku třicátých let 20. století byla strana financována z říšských prostředků. Po zákazu se její členská základna přeskupila na Sudetendeutsche Heimatfront (SHF), která stála u pozdějšího zrodu Henleinovy Sudetendeutsche Partei (SdP). Dne 30. dubna 1935 přijala svůj pozdější název Sudetendeutsche Partei (též SdP) již pod vedením Konráda Henleina, a to s vidinou zúčastnit se parlamentních voleb konaných v témže roce. V těchto volbách SdP mezi všemi kandidujícími zeměmi zvítězila. Zprvu se ostře distancovala od německé NSDAP a hlásala snahu o prosazení tolik žádaných práv německé menšiny v rámci ČSR, proto jen v Sudetech získala 2/3 hlasů a byla volena nejen obyvatelstvem německé národnosti, ale i české.

SdP pracovala na svém politickém programu v závislosti na vedení NSDAP a spolu s ní se snažila docílit oddělení československých Sudet směrem k Říši. Ponejprv nebyla nastavena spontánní spolupráce SdP s vládou, jelikož vláda chtěla ve věci jednat především s aktivistickými stranami. No pročež tyto slábly a po volbách jejich zastoupení představovalo pouhou 1/3 hlasů Sudetských, byla vláda zanedlouho nucena navázat spolupráci s vítěznou SdP. Československá vláda v únoru roku 1937 přijala „Program národností politiky“, čímž vyšla německým podmínkám částečně vstříc.

O několik měsíců později došlo v Teplicích k onomu násilnému incidentu mezi poslancem SdP K. H. Frankem a policisty, což ve své podstatě splnilo svůj účel naplňování propagandistických cílů a současně to přitáhlo pozornost ciziny na sudetoněmeckou otázku.

Po Henleinové návštěvě Adolfa Hitlera v Berlíně, byly na sjezdu SdP předloženy tzv. „Karlovarské požadavky“. Dokument v sobě zahrnoval autonomistické a národní prvky, které z hlediska demokratického systému právního řádu Československo nemohlo přijmout. Přesto 30. června 1938

československá vláda schválila znění tzv. „národnostního statutu“ učiněného vůči sudetským Němcům, tento byl ale pod vlivem Adolfa Hitlera odmítnut. Téhož roku SdP zpracovala „Základní plánování O. A.“ (Grundplanung O. A.) dokument, který počítal s rozbitím Československa a poněmčením Čech a Moravy, což by se potažmo dalo klást v souvislost s pozdějšími plány na tzv. „konečné řešení české otázky“.¹⁶

Po sjezdu NSDAP v Norimberku a po Hitlerově protičeskému postoji uchýlili se sudetští Němci k puči a na řadě míst tak docházelo k útokům mezi henleinovci a československými policejními stanicemi, celnicemi či poštami. Výsledkem bylo několik desítek zavražděných úředníků a vojáků.

Po jednání Adolfa Hitlera s Konrádem Henleinem byl schválen vznik „Sudetoněmeckého dobrovolnického sboru“ (Sudetendeutsches Freikorps, SFK), jež měl za úkol vyvolávat mezi Čecha a Němci nepokoje popř. udržovat či zvyšovat napětí mezi nimi. Výsledkem činnosti SFK, která byla zahájena v září 1938, bylo několik set mrtvých Čechů, přičemž mnohé z obětí patřili k civilnímu obyvatelstvu. Situace byla natolik vážná, že československá vláda byla nucena vyhlásit mobilizaci armády.

Po podpisu Mnichovské dohody dne 29. září 1938 bez účasti Československa byla československá vláda nucena k podvolení se nátlaku Adolfa Hitlera a SdP, což mělo za následek odstoupení pohraničních oblastí ve prospěch Německé říše. SdP byla následně koncem října roku 1938 inkorporována do NSDAP. Její přední politik Konrád Henlein byl povýšen na SS Gruppenführera, jmenován župním vedoucím NSDAP a později jako říšský místodržící nově vzniklé „Sudetské župy“ (Sudetengau) se sídlem v Liberci.

2.4.5. Národně socialistická německá dělnická strana (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei, NSDAP, též „nacistická strana“)

Je německou krajně pravicovou politickou stranou. Ustavena byla dne 24. února 1920, fakticky ale vznikla přejmenováním „Německé dělnické

¹⁶ ŠEBEK, J., doc Mgr. Ph.D. Přednáška na téma česko-německé vztahy ČSR. Česká Lípa, Akademie J. A. Komenského, 27.2.2012.

strany“ (Deutsche Arbeiterpartei, DAP), přičemž původním záměrem bylo, že měla nést název „Sociální revoluční strana“. NSDAP pro svou propagandu využívala prostředků typu sociální a nacionální demagogie a teroru vůči svým prohlášeným nepřátelům - oponentům.

Po skončení první světové války se Německo ocitlo v tíživé situaci, pročež mu byly uloženy omezující povinnosti, příkladmo hradit vysoké reparace či výrazně omezit vlastní armádu.

Když v roce 1919 vstoupil do strany tehdy ještě neznámý Adolf Hitler, počala se éra této extremistické strany v pravém slova smyslu. Nacionalistické a antisemitistické názory a požadavky byly veřejnosti, a tím tedy eventuelním sympatizantům dány najevo prostřednictvím pětadvacetibodového programu, ve kterém vyjádřili například odmítavý postoj k Versailleské smlouvě. V průběhu roku 1921 byl potom do čela strany zvolen Adolf Hitler s přiznanými diktátorskými pravomocemi.¹⁷

Strana byla v roce 1923 rozpuštěna a zakázána, přičemž k jejímu obnovení došlo v roce 1925 po propuštění Adolfa Hitlera z vězení v Landsbergu, kde si odpykával trest za nelegální protistátní povstání a snahu svrhnout říšskou vládu, událost vstoupila do historie pod označením tzv. „pivní puč“, kde také dokončil své dílo „Mein Kampf, v podstatě ideový program strany.¹⁸

Straně získala na významu zejména po vypuknutí hospodářské krize na konci 20. let. Její voličskou základnou byla převážně střední vrstva a rolnictvo.

Když se v NSDAP v průběhu roku 1933 prohlásila jedinou legální stranou v Německu, byl nový říšský sněm podpořen 92% voliči, přičemž odpůrci strany měli možnost odevzdat pouze prázdný volební lístek. Strana se těšila oblíbenosti a její bonita stoupala především proto, že v Německu došlo k expandování národního hospodářství (stavěly se nové budovy, dálnice, aj.).

Sílicí mocenské postavení NSDAP přivítali i mnozí z řad konzervativních právníků spatřující v nastolené době návrat k právu a

¹⁷ WELCH, D. Němci proti Hitlerovi, Opozice v třetí říši 1933-1945. Euromedia Group k. s.: Praha, 2005, str. 6 – 31.

¹⁸ WELCH, D. Němci proti Hitlerovi, Opozice v třetí říši 1933-1945. Euromedia Group k. s.: Praha, 2005, str. 6 – 31.

pořádku v autoritativním pojetí obdobného za dob císařství, neboť prestiž justice nebyla valná.¹⁹

Po pádu Německa na konci druhé světové války byla tato nacistická strana Mezinárodním vojenským tribunálem během Norimberského procesu v roce 1945 prohlášena za zločineckou organizaci.

¹⁹WELCH,D. Němci proti Hitlerovi, Opozice v třetí říši 1933-1945. Euromedia Group k. s.: Praha, 2005, str. 76.

3. VYSÍDLOVÁNÍ ČESKÉHO OBYVATELSTVA

3.1. Německé nacionální snahy a česká odpověď

Co do politické situace, byly již v září roku 1938 vzneseny požadavky, aby za každou německou oběť bylo deset českých. Část československého obyvatelstva přesto setrvala v oblasti s vědomím slibů o zachování národní autonomie a základních lidských práv, jak mimo jiné řečnil Konrád Henlein ve svých projevech. Faktický stav byl ovšem poněkud tristní, neboť československému obyvatelstvu se v pohraničí nedostávalo toliko rovnoprávného postavení ani na poli pracovních příležitostí a už vůbec ne ve sféře veřejného života. Je až s podivem, jak rapidně se situace pro Čechy změnila.

Česky hovořící obyvatelstvo bylo eliminováno ve vzdělávací sféře, docházelo k zavírání škol a k postupné germanizaci, zakazovali se občanské spolky či politická angažovanost drobných pronárodních a jiných politických stran.²⁰

Po Anschlušu²¹ Rakouska došlo k faktickému narušení teritoriálního statutu quo, jež vytvořila Versailleská smlouva, a Československo tak bylo vystaveno přímému ohrožení.²² Po vznesení Karlovarských požadavků a zahájení činnosti organizovaných útočných jednotek Freikorpsu²³ byla československá vláda vyzvána k odstoupení pohraničních pásem s nadpoloviční většinou německého obyvatelstva. Nezbyvalo, než uskutečnit generální stávkou s nastolením úřednického vládního aparátu a posléze 23. září 1938 vyhlásit všeobecnou mobilizaci, tak se stalo vládní vyhláškou – vyhláška č. 183/1938 Sb. z. a n. ze dne 23. září 1938, o vstupu státu do branné pohotovosti (mobilizace), již bylo vyhlášeno následující:

²⁰ BARTOŠ, J. Historiografie okupovaného pohraničí českých zemí 1938 – 1945. In: Studie o sudetoněmecké otázce. Praha, 1996, s. 9 – 22.

BARTOŠ, J. Mnichov a československé pohraničí v roce 1938. In: Vyhnání Čechů z pohraničí (vzpomínky). Praha 1996, s. 19.

²¹ Připojení Rakouska k Říši dne 12. března 1938.

²² SLÁDEK, M., PhDr. Němci v Čechách. Pragma: Praha, 2002, str. 79.

²³ Přeloženo do češtiny svobodné sbory.

„Vláda republiky Československé vyhláší podle §57 odst. 1 a 3 zákona ze dne 13. května 1936, č. 131 Sb. z. a n., o obraně státu, den 23. září 1938, jímž byla nařízena presidentem republiky podle §23 branného zákona mobilizace, za den vstupu státu Československého do branné pohotovosti.“²⁴

Situace se ubírala jasným cílem k rozbití československého demokratického státu zábořem pohraničí a následnou úpravou hraničních pásem. Po uzavření „Mnichovské dohody“ dne 30. září 1938 nebyly s to československé úřady včasné reagovat na vývoj a potřeby obyvatel pohraničních oblastí, tedy organizovat popřípadě usměrňovat jejich odchod z tohoto území. S ohledem k vysokému počtu utečenců, nebylo snadné a ani možné ze dne na den zajistit všem těmto nocleži místa a obživu.

Vyhnání sudetských Čechů bývá často dáváno v souvislost s poválečným odsunem německého obyvatelstva. Skutečnost je ovšem taková, že se jednalo o proces nesrovnatelný, neboť předválečné vysídlování se týkalo pouze

- určitých kategorií obyvatelstva
- k nucenému vysídlení došlo u cca 10 000 obyvatel na základě seznamu Sicherheitsdienst²⁵
- osobní důvody typu nesounáležitosti s oblastí Sudet.

Co do prostorového označení se oblast Sudety dokonale nepřekrývá s říšskou župou Sudety, neboť po záboru se některé části staly součástí jiných územních celků, jmenovitě Bavorska, Rakouska. Přesto tato práce pod pojmem Sudety označuje veškerá odstoupená území.

Vystěhování nechápejme jako plánovanou nebo organizovanou etnickou čistku. Obyvatelé, kteří do oblasti Sudet přicházeli, po vzniku ČSR neměli zde historické ani jiné kořeny, tedy jim byla zřejmá

²⁴ Vyhláška vlády č. 183/1938 Sb. z. a n. ze dne 23. září 1938, o vstupu státu do branné pohotovosti (mobilizace).

²⁵ ZIMMERMANN, V. Die Sudetendeutschen im NS-Staat: Politik und Stimmung der Bevölkerung im Reichsgau Sudetenland (1938-1945). Essen: Klartext, 1999 (Veröffentlichungen der Deutsch-Tschechischen Historikerkommission, zároveň: Veröffentlichungen des Instituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa). Česky: Sudetští Němci v nacistickém státě. Praha: Prostor, 2001

skutečnost, že po záboru pohraničí s velkou pravděpodobností přijdou o pracovní pozice, a tedy pociťovali reálné ohrožení vlastní existenční základny.

3.2. Právní hledisko vystěhování

První spontánní vlna útěku proběhla již v květnu 1938, během léta se ale situace natolik stabilizovala, že uprchlíci přicházeli po několika týdnech zpět. Po doporučení Runcimanovy komise²⁶ souhlasící s oddělením Sudet, počet uprchlíků rázem raketově stoupl. K datu 27. září 1938 jich bylo registrováno něco málo přes 24 000, mezi nimi Češi, Němci, Židé a jiné národnosti, v dalších týdnech jejich počet stoupl výše počtu 100 000.

Ze strany správních úřadů bylo žádoucí vést evidenci uprchlíků tak, aby o ně bylo alespoň v základních potřebách postaráno, v dalším aby se zapojili do hospodářského procesu. Z povinně vedených evidenčních seznamů přistěhovalců byli vyňati aktivní zaměstnanci státní správy a státních podniků, kteří i v zázemí pobírali služební příjem.²⁷

Obyvatelé opustivší pohraničí a zanechaje tam svůj movitý a často i nemovitý majetek, museli se v dalším přemísťovat, přičemž bylo žádoucí tyto uprchlíky (později řečené přestěhovalce) právně definovat. Stalo se tak prostřednictvím jednacího řádu Ústavu pro péči o uprchlíky, publikovaného v úředním listě Československé republiky dne 2. února 1939, jak ve svém díle odkazuje Jaroslav Šíma, kladouce důraz na znění §19, který za uprchlíka označil toho: *„Kdo není československým státním občanem a bydlí nebo se přistěhuje odkudkoliv na území země České a Moravskoslezské proto, že se cítil ohrožen hospodářským nebo politickým útlakem ve svém domovském státě; kdo opustil po 20. květnu 1938 nebo opustí území postoupené Německu, Polsku nebo Maďarsku a měl v den 20. května 1938 československou státní příslušnost, ať již příslušel*

²⁶ Mise britských diplomatů vedená lordem Walterem Runcimanem měla na místě zhodnotit situaci a zprostředkovat jednání mezi Sudetoněmeckou stranou a československou vládou..

²⁷ GEBHART, J. Migrace českého obyvatelstva v letech 1938-1939. In: Český časopis historický 96, 1998

*domovským právem do území postoupeného nebo nynějšího území Československého státu.*²⁸

Je nutné uvést, že označení přestěhovalce se vžilo i na ty osoby, které se po státoprávní změně uskutečněné na území Slovenska rozhodly odejít na území Čech a Moravy – nejsou tedy občany české národnosti. Naopak pojem nelze vztahovat na státní zaměstnance, kteří měli po odchodu ze Sudet zajištěn služební příjem.

3.3. Důvody vedoucí uprchlíky k odchodu z pohraničí

Po územních změnách provedených v souvislosti se zánikem pohraničí, byl československý stát nucen přeměnit se celistvě, nejen územně, nýbrž i vyrovnat se s těžko řešitelným a chaotickým vysídlováním pohraničí a na druhé straně markantního zvýšení nárůstu obyvatelstva ve vnitrozemí. Utíkali nejen Čechoslováci, ale i českoslovenští Židé. Bylo nutné dát vzniknout vládním obvodům, neboť bylo třeba ustavit určitou entitu, jež by se otázkou uprchlictví zabývala do hloubky.

Na základě vládního nařízení č. 292/1938 Sb. z. a n. ze dne 11. listopadu 1938 byl zřízen Ústav pro péči o přistěhovalce, kterému byla uložena zákonná povinnost se o tyto starat.

Vydáním vyhlášky ministerstva sociální péče vydávaly se od 28. listopadu 1938 sčítací archivy, ve kterých se uváděly důvody přestěhování.²⁹

Pro nalezení důvodů k odchodu z pohraničí netřeba dlouze pátrat, i když se různily. Často uváděnými údaji v dobových agendách československých úřadů pro přidělení povolení k pobytu bývaly svědecky ověřené skutečnosti, jak například ve svém díle uvádí Jaroslav Šíma: „*Byl jsem ohrožován na životě a byla mi vytlučena všechna okna mého bytu. [...] Byl jsem funkcionář Sokola, skrýval jsem se, neboť jsme byli zatýkáni,*

²⁸ ŠÍMA, J. Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938 – 1945. Příspěvek k sociologii migrace a teorii. Societas: Praha, 1945, s. 11.

²⁹ ŠÍMA, J. DOKUMENT č. 27, s. 118-119

*pak jsem utekl.[...] Můj obchod jako židovský byl bojkotován demolován.*³⁰

U některých jsou patrný tzv. smíšené důvody, např. poukazoval-li utečenec na svůj krátký pobyt v pohraničí osvědčující, že nemá domovskou příslušnost, neovládá německý jazyk, i tady Jaroslav Šíma uvádí příklady: „*Jsem legionář, byl jsem zatčen a doporučili mi, abych obec opustil, české firmy jsou pryč a nemám místo.[...] Byl jsem varován přáteli, abych se domů z vojny nevracel, zaměstnavatel Žid taky uprchl. [...] Bojím se tam a renta by mi tam nebyla vyplácena.*“³¹

Uváděné důvody a obavy byly zpracovány, přičemž skutečné potíže uvedlo 29,59% respondentů, obavy před potížemi 39,30% a touhy ideové a národností 11,82%, viz níže.

II. Procentuelní určení druhů důvodů utečenců pro přistěhování

Skutečné potíže celkem	29,59%
politické důvody	11,92%
hospodářské důvody	16,41%
kulturní důvody	1,26%

Obavy před potížemi celkem	39,29%
politické důvody	19,56%
hospodářské důvody	17,33%
kulturní důvody	2,40%

Celkem	31,31%
Nacionální a ideové důvody	11,82%
touha žít na území ČSR	7,21%
jiné důvody	8,57%
důvody neuvedeny/	3,71%

³⁰ ŠÍMA, J. Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945. Příspěvek k sociologii migrace a theorii sociální péče. Societas: Praha, 1945, str. 13.

³¹ ŠÍMA, J. DOKUMENT č. 29, s.130-131, DOKUMENT č. 29 Přihlašovací list s. 132, DOKUMENT č. 30 Sčítací arch uprchlíků s. 133-135 s Poučením a návodem, DOKUMENT č. 31 Hlášení změn k soupisu uprchlíků

uvedeny nedostatečně	
----------------------	--

Poznámka:

Nepodařilo se vyhledat důvěryhodný zdroj, jenž by přesně zaznamenával procentuelní podíl přestěhovalců. Shora uvedené tabulky pouze s vysokou pravděpodobností přibližují procentuelní zastoupení důvodů, pro které obyvatelstvo odcházelo. Čísla jsou tedy nepřesná a při jejich součtu je nutno počítat +/- s 1% odchylkou.

III. Procentuelní určení druhů důvodů utečenců dle národnostního klíče

	Češi	Němci	Židé
Skutečné potíže celkem	30,91 %	28,9 %	27,13 %
politické důvody	12,48 %	18,80 %	7,76 %
hospodářské důvody	17,01 %	9,00 %	18,84 %
kulturní důvody	1,42 %	1,10 %	0,53 %

	Češi	Němci	Židé
Obavy před potížemi celkem	35,62 %	70,70 %	70,60 %
politické důvody	16,29 %	55,2%	40,07 %
hospodářské důvody	16,70 %	13,70 %	29,46 %
kulturní důvody	2,63 %	1,80 %	1,07 %

	Češi	Němci	Židé
nacionální a ideové důvody	14,39 %	0,2 %	0,15 %
touha žít na území ČSR	8,43 %	0,2 %	1,23 %
důvody neuvedeny/ uvedeny nedostatečně	10,6 %	0,2 %	0,89 %

Poznámka:

I zde je nuto vycházet ze shora uvedených tabulek, které se sice věrně snaží zachytit procentuelní zastoupení, nicméně pouze utvářejí představu. Jelikož neexistují důvěryhodné dobové zdroje, neboť tyto se ve svých údajích tříští, doporučuji brát tyto údaje s rezervou.

Z výše uvedeného vyplývá, že většina odejitého obyvatelstva činila tak z obavy záboru majetku aj. hospodářských či kulturních důvodů, další odcházeli i z mnohem prozaičtějších důvodů – pro svou lásku k vlasti nebo jiné citové důvody, jimiž dozajista bývaly i mezilidské či sousedské – nepřátelské vztahy.

Zvláštní skupinou uprchlíků byly osoby, jimž v jejich dalším setrvávání v pohraničí bránila skutečnost, že v dřívějších dobách působili jako zaměstnanci ve vyšších službách nebo byli příslušníky svobodných povolání. Přitěžující okolností býval i statut spolkového funkcionáře, člena komunistické strany, židovské vyznání víry osob, či jen etnická nebo rodová příslušnost, která je na základě Norimberských rasových zákonů označovala za Žida.³²

3. 4. Vysídlování českého obyvatelstva

V roce 1930 bylo na základě výsledků sčítání osob a domů vyhodnoceno, že na odstoupeném území Sudet žilo 3 562 232 československých státních příslušníků, převážně československé národnosti, dále německé, ruské, maďarské, polské, židovské a ostatní. K 17. květnu 1939 bylo zjištěno, že na tomto území nyní žije 3 408 429 obyvatel, převážně říšských občanů – mezi nimi původní obyvatelé ve smyslu ustanovení §1 Smlouvy uzavřené mezi ČSR a Německou říší o otázkách státního občanství a opce č. 300/1938 Sb. z. a n. , dále cizinců, osob bez občanství a ostatních. České strana hovoří o poklesu 188 290 obyvatel z pohraničí zatímco německé údaje uvádějí číslo 240 513 bčanů.³³ Objevuje se i údaj, který vychází z úřední evidence a zachycuje období do května 1939, a to 141 000 Čechů.³⁴

Zemským úřadem byla vydána následující vyhláška: „*Zemský úřad v Praze upozorňuje, aby obyvatelstvo z pohraničí neopouštělo svá*

³² ŠÍMA, J. Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938 – 1945. Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče. Societas: Praha, 1945, str. 12 – 15.

³³ Seznam obcí a okresů republiky československé, které byly připojeny k Německu, Maďarsku a Polsku, druhé pozmeněné vydání, Státní úřad statistický, Praha 1939, tab. 2; 296 Smlouva uzavřená mezi Československou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce č. 300/1938 Sb.z. a n.

³⁴ BARTOŠ, J. K pojmu a pojetí pohraničí v ČSR 1918 – 1938. In: České národní activity v pohraničních oblastech první Československé republiky. Tilia: Ostrava, 2003, str. 23.

*bydliště, ježto za žádných okolností nelze připustiti, aby se stěhovalo do zázemí. Všichni uprchlíci budou vráceni zpět do svých domovů.*³⁵ I přes vydání vyhlášky, nebyl její obsah respektován a docházelo k porušování zákazu, přičemž se utíkalo zprvu zámožné české a židovské obyvatelstvo a čestí nacionalisté, kteří byli do té doby aktivní.

Velikost utečenectví je svým způsobem nadsazená, neboť ve skutečnosti se stěhovali státní zaměstnanci s rodinami následujícíe tak svého zaměstnavatele a také osoby s vidinou lepší bytové situace a obživy v zázemí.

Ani situace ve vnitrozemí ovšem nebyla pro uprchlíky přívětivá. Na přístupových cestách bylo organizováno vojsko s jasnými pokyny „hnát utečence odkud přišli“. Ušetřeny nebyly ani kavárny, kde se prováděly pravidelné razie. Takto zadržené osoby byly posílány zpět.

Byla potřeba právně regulovat příliv těchto osob, proto bylo dne 13. října 1938 zavedeno výnosem ministerstva vnitra 24.829/38 povinné policejní hlášení uprchlíku. Na základě tohoto výnosu byla data o počtu přestěhovalců zpracovávána pravidelně.

Jak již bylo zmíněno na podzim roku 1938 byla podepsána Smlouva mezi ČSR a Německou říší o otázkách státního občanství a opce, která ve svém § 1 stanovila následující: *„Českoslovenští státní občané, kteří měli 10. října 1938 své bydliště v některé obci připojené k Německé říši, nabývají s účinkem od 10. října 1938 německé státní příslušnosti, pozbývajíce zároveň československého státního občanství, jestliže a) se narodili před 1. lednem 1910 na území připojeném k Německé říši nebo b) pozbyli německé státní příslušnosti dnem 10. ledna 1920 nebo c) jsou dětmi nebo vnuky osoby, u které jsou splněny podmínky písmena a) nebo b) nebo d) jsou manželkami osob, u kterých jsou splněny podmínky písmena a), b) nebo c).*³⁶ A dále bylo v §3 ujednáno: *„Osoby neněmecké národnosti, které podle ustanovení §1*

³⁵ MOTÝL, I. 1. říjen 1938 [online] Praha vydala zákaz vystěhování z pohraničí. Publikováno 1. 10. 2008. Poslední revize 1. 10. 2008 [cit. 15. 1. 2012]

<http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/historie/o-nas-bez-nas/1-rijen-1938-praha-vydala-zakaz-vystehovani-z-pohranici_83094.html>.

³⁶ GRONSKÝ, J. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa, I 1914-1945. Karolinum: Praha, 2005, s. 294; 296
Smlouva-mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce č. 300/1938 Sb.z. a n.

*nabývají německé státní příslušnosti, mohou do 29. března 1939 optovati pro československé státní občanství.*³⁷

Ustanovení §2 propůjčuje německé vládě oprávnění žádat do 10. července 1939, aby osoby neněmecké národnosti, které zůstávají československými státními občany a od 1. ledna se přistěhovaly na území připojené k Německé říši (spolu s potomky), opustili Německou říši, československý stát je přitom vázán povinností tyto přijmout. K tomuto ustanovení přistupuje ustanovení § 12, jež stanoví, že: „*Osoby, které musí opustiti území Československé republiky nebo Německé říše, protože bylo tak žádáno podle §2, jakož i optanti, kteří přeloží do 31. března 1940 své bydliště do státu, pro který optovali, smějí s sebou vzíti veškeré movité jmění, které měli v den podepsání této smlouvy, a nebudou povinni platiti za to žádné dávky. Vyjímají se z toho hotové peníze, cenné papíry a sbírky, které pro vývozní stát mají zvláštní historický nebo kulturní význam; projednání těchto věcí se vyhrazuje zvláštní dohodě.*“³⁸

Nejvyšší počet vystěhovalců byl zaznamenán v měsíci říjnu 1938. Obyvatelé Sudet tak činili ze strachu z očekávané války. Nicméně přechod do zázemí ničeho nevyřešil, neboť získat zde novou existenci bez prostředků a bez jistot bylo u středních vrstev takřka nemožné, přičemž současně opouštěli nabytý majetek nechajíce jej v pohraničí.

Poté, co byl zřízen Ústav pro péči o přistěhovalce, se někteří uprchlíci vracejí zpět do Sudet, což vyvolalo na jaře 1939 pokles přistěhovaných obyvatel. K problematice věci je nutno přistupovat s vědomím, že sociálně psychologické vztahy mezi domácím českým obyvatelstvem a velkou skupinou přistěhovalců byly mnohdy přijímány negativně.

Zajímavou zmínkou je vnitřní stěhování po roce 1940 kdy z důvodu rozšíření vojenských cvičišť (Brdy, Milovice, Vyškov) musely být evakuovány některé obce. O vysídlení by se dalo také hovořit v případech

³⁷ Tamtéž.

³⁸ GRONSKÝ, J. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa, I 1914-1945. Karolinum: Praha, 2005, s. 294; 296
Smlouva-mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce č. 300/1938 Sb.z. a n.

vystěhování obyvatel Terezína, jelikož terezínská pevnost měla od roku 1942 sloužit pro účely ghetta a pracovního tábora.

Uprchlíci často vyhledávali pomoc u svých blízkých či vzdálených příbuzných, u kterých mohli nějaký čas přebývat. Mnoho utečenců takové zázemí ovšem hledat nemohlo anebo jej u svých blízkých nenalezlo. Přesto se tito ve vnitrozemí měli kam uchýlit. Pro takovéto účely byl ustaven například Německý dům v Praze. Uprchlíků se též ujaly pečovatelské úřady města Prahy, které obstarávali stravování, Červený kříž, jež převzal lékařskou péči o uprchlíky, ale například i Baxův dětský domov byl zcela obsazen a mnohým bylo poskytnuto útočiště v nočním azylu ve Vysočanech či v šatnách Masarykova nádraží.

Po říjnové výzvě otištěné v Lidových novinách počali agitační přípravy německých národních korporací, jmenovitě "Bund der Deutschen in Böhmen". *Organizace byla bezprostředně spojená s fungováním spolku "Deutscher Schulverien" založené roku 1880. Cílem těchto bylo šíření německé literatury, vzdělávání, zakládání škol. V roce 1934 čítal více jak 1300 místních skupin celkem se 150 000 členy. Spolek zanikl anšlusem Rakouska v roce 1938.*³⁹

Smyslem těchto agitačních výzev bylo, aby němečtí obyvatelé neopouštěli smíšené kraje a setrvali do konečného rozhodnutí, neboť jejich odchod by znamenal ztrátu pro celé Československo.

Zpráva ministerstva národní obrany ze dne 7. října 1938 hovořila o tom, že okresní úřady nedisponují pokyny, jak odbavovat či navrcet uprchlíky, zároveň jim však po dobu, po kterou setrvali v zázemí, bylo vypláceno 8,- Kč⁴⁰ na hlavu jako finanční podpora. Přemíra utečenců vedla k vysokému zalidňování měst, s tím se ovšem jen těžko vyrovnával spotřebitelský trh a příznačným se pro tuto dobu stal nedostatek potravin. Dopadem byl vysoký nárůst cen za potraviny, neboť poptávka výrazně převyšovala nabídku a přičemž nárůst cen byl citelný pro každého jednotlivce v ČSR.

³⁹ [online] BdDiB (Bund der Deutschen in Böhmen).

[cit. 20. 2. 2012]. <http://www.unorka.cz/?page_id=680>

⁴⁰ Označení měny koruna československá bylo zavedeno zákonem č. 187/1919 Sb. z. a n. o úpravě a správě platidel (tzv. měnový zákon) s účinností od 10. dubna 1919, [online] Numismatika. Vznik a historie Československé měny I. [cit. 20. 2. 2012]. <<http://coins.blog.cz/0706/vznik-a-historie-ceskoslovenske-meny-cast-1>>

Od března roku 1939 podražilo vepřové maso o 2,- K na 1 kg masa. V tomto případě se zdražovalo pro nedostatek vepřů a objevovaly se informace o exportu živých vepřů do ciziny. Rovněž se prohluboval i problém s nedostatkem textilního letního zboží. Severočeské textilky pracovaly na armádních zakázkách a letní zboží bylo během okupace zcela vyprodáno. Objednávky na nové sice činěny byly, nicméně textilní průmysl na ně nebyl schopen včasné reagovat, nebo dodával jiné zboží nebo jiný počet, než byl objednaný.

Rok 1939 je příznačný pro proměnlivost cen na týdenních trzích. Horší byla skutečnost, že nebylo možné odebrat dávku stanovenou potravinovým lístkem. V malém množství bylo možné pořídit luštěniny, koření či čaj. K neustálému nedostatku zboží a ošacení se přidružil nedostatek obilí a dříví, což vedlo k ohrožení zdraví populace.

Pro zabránění nadhodnocování cen zboží byl zřízen Nejvyšší cenový úřad, který byl nadán nejrůznějšími kompetencemi, z nichž významnou roli hrál zákaz zvyšovat bez jeho svolení ceny. Živná půda pro černý trh byla tímto vytvořena a ten okamžitě reagoval. Suroviny jako mouka, maso nebo koření se zde dali pořídit bez větších problémů, nicméně ceny zboží dosahovaly 20 až 70 násobku tržních cen.⁴¹

Říšským protektorem bylo uvolněno 20 milionů korun na pomoc českému obyvatelstvu, přičemž částka byla vtělena do poukázek typu A, B, C a D. Žadatel, aby byl uveden na seznamu příjemců, musel ve své žádosti uvést požadované náležitosti. Seznamy uváděly:

- pořadové číslo,
- jméno,
- bydliště,
- počet rodinných příslušníků,
- měsíční příjem

a byly vyhotovovány ve dvou podobách – originál a opis.

⁴¹ TOMEŠ, Z. a kol. *Hospodářská politika: 1900-2007*. Praha 2008, s. 229.

Výhodou poukázek byla i jejich směnitelnost za hotovost u jakéhokoliv árijského peněžního ústavu po srážce 3% a tuto skutečnost byl příjemce povinen hlásit místnímu úřadu ve lhůtě tří dnů.

Přerozdělení poukázek proběhlo takto:

- dvoučlenné rodině bylo přiděleno 7 poukázek, přičemž hodnota jedné byla 5,- K,
- tříčlenná rodina získala 10 poukázek
- u všech početnějších rodin se zvyšoval počet o dva kusy.

Bylo stanoveno, že v každé obci musel být alespoň jeden obchod, který poukázky přijímal.

3.5. Filmové dokumentární zpracování

Dobu věrně zachytil i dokumentární film režiséra Herberta Kline „Krise o situaci v Československu“, jenž se stal ve své kategorii dokumentárních filmů průlomovým. Původně mělo jít o natočení hraného filmu, který by pojednával o lásce mezi chlapcem pocházejícím ze sudetoněmecké rodiny a českou dívkou žijící spolu s rodinou v Sudetech, dobová parafráze Romea a Julie. Nicméně po příjezdu amerického štábu byla zápletka upravena tak, jak ji dokument později zachycuje. Představitelka hlavní role – mladá dívka – je silně citově zasažena politickými událostmi a následným vývojem, jež se odehrál v roce 1938. Film se snažil zachytit dívčinu osobní zainteresovanost tím, že organizovala pomoc pro sudetoněmecké děti nebo německé děti v pohraničí formou poskytnutí hraček a chleba pro tyto. Ve filmu je možné nalézt i scénu, jak české a německé děti spolu s Voskovcem a Werichem zpívají „Až nás budou miliony“.⁴²

Film se na svého diváka obrací i s otázkou, jak je možné, že mezi odvěkými sousedy může vyvstat taková nenávisť? Je důležité si uvědomit, že Češi a Němci nežili spolu, nýbrž vedle sebe, jakýsi modus vivendi se tedy první republice nepodařilo nalézt, i když prostředkem k jeho udržení

⁴² Pořad ČT24 hostem historik Josef Škrábek dne 30. 9. 2008

měl představovat Zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb., později novelizován zákonem č. 124/1933 Sb., zákonem č. 140/1934 Sb. a zákonem č. 68/1935 Sb.

3.6. Německý pohled na danou problematiku

Karl Hermann Frank, vysoce postavený aktivní nacist a své doby, ve svém memorandu ze dne 28. srpna roku 1940 údajně uvedl požadavek na rozdělení Protektorátu Čechy a Morava mezi sousedící říšské župy za současného splnění požadavku na přenárodnění (Umvolkung) rasově vhodných Čechů a vysídlení rasově nestravitelných Čechů, a to následovně: *„Totální vysídlení 7,2 miliónů Čechů nepokládám za proveditelné, protože (1) není k dispozici žádný prostor, kde by mohli být znovu usídlení, (2) protože nejsou k dispozici žádní Němci, kteří by mohli ihned zaplnit vyprázdněný prostor, (3) protože vysoce civilizovaná, hospodářsky a dopravně technicky vysoce citlivá srdcová země Evropy nesnese žádné narušení své funkce a žádné vakuum, (4) protože lidé jsou říšským kapitálem a my nemůžeme v nové říši postrádat pracovní sílu sedmi miliónů Čechů a (5) protože je nežádoucí pravděpodobný šokující účinek na další národy na jihovýchodě.“* Je správně, když Frank píše, že Hitler veřejně opakovaně prohlásil, že nemá v úmyslu ozbrojit český národ. Je možné předpokládat, že Hitler tak především jednal v první linii z nedůvěry vůči české pomoci ve zbraní. Myslel na zradu Čechů za první světové války (...) ale určitě také na to, že Čech není dobrým vojákem.⁴³

Ve své obhajobě, kterou se hájit v rámci řízení vedeného československým soudem po válce uvedl, že: *„V důsledku výslovného zpětného dotazu se musím ještě jednou vyjádřit k údajným plánům o vysídlení, které měly existovat vůči Čechům. Tlachy o údajném vysídlení Čechů po válce se daly zpětně odvodit pouze z londýnské propagandy Edvarda Beneše. Česká propaganda z Londýna oznamovala už v roce 1940, že říšská vláda má v úmyslu postavit na nohy českou armádu. Bude*

⁴³ [online] Měli být Češi vysídlení? [cit. 20. 2. 2012] <<http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2011041012>> text je překladem Ohajovacího spisu IV, sepsaného K. H. Frankem počátkem roku 1946 a zveřejněného v knize jeho bratra, Ernsta Franka, nazvané Můj život pro Čechy (Mein Leben für Böhmen) a vydané v roce 1994 v nakladatelství ARNDT.

prý nasazena tak, aby tím český národ utrpěl nenahraditelné ztráty. Český národ prý proto má, říkalo se, činit všechnu možnou špionáž, sabotáž a vzpurné jednání ze všech svých sil. Tak prý Češi mohli nejlépe přispět k brzkému vítěznému ukončení války, pokud možno ještě předtím, než dojde k rozmístění českých vojenských kontingentů. Beneš tuto pohádku vynalezl, ačkoliv Hitler opakovaně veřejně prohlásil, že nemá v úmyslu ozbrojit český národ. Vzpomínám si mezi jiným na následující Hitlerovu větu, kterou používal vůči Čechům: „Žádná česká matka nebude muset oplakávat svého syna.“ Po vraždě Heydricha dokonce požádala protektorátní vláda Adolfa Hitlera, aby směly být postaveny české jednotky, a zdůvodňovala své přání tím, že tím chce dokázat, že Češi jsou připraveni obětovat pro novou střední Evropu dokonce i svou krev. Adolf Hitler odmítl i tuto prosbu a řekl, že si od českého národa pouze přeje, aby plně věnoval své pracovní nasazení vítězství.“⁴⁴

Následně byla v protokolu ze září roku 1940 pro spolupráci s Adolfem Hitlerem nastíněna možná řešení této „české otázky“. V prvním případě, by bylo možné nechat žít české obyvatelstvo v souvislém území v budoucnu s přiznanými mimořádnými územními právy – ve smyslu autonomní správy – po boku Němců, kteří jsou z logiky věci německými státními příslušníky. Popsané řešení bylo hodnoceno negativně, jelikož existovalo riziko, že by se Češi pro svou urputnost spojili s okolními regiony a v budoucnu by se mohla formovat povstalecká ohniska.

Druhým nastoleným řešením mělo být právě vysídlení obyvatel Čech a Moravy do jiné oblasti, což je problematické s ohledem na početnost českého národa současně za předpokladu, že není žádoucí umělé vytváření vakua v nově vzniklé oblasti.

Posledním nabídnutým řešením mělo být poněmčení stávajícího obyvatelstva s ohledem na budoucnost - asimilace. Tak se mělo učinit za pomoci metod pro tzv. „Raumgermanisierung“ – příručka, která ozřejmila rasové, historické a politické důvody možnosti takového poněmčení Čechů za podmínky, že budou vyloučeni rasově nežádoucí.⁴⁵

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵[online] Der tschechische Staat steht auf verlogenen Staatsdoktrinen [cit. 20. 2. 2012] <<http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2011061027> > text je překladem Ohajovacího spisu IV, sepsaného K. H. Frankem počátkem roku 1946 a zveřejněného v

4. SITUACE V POHRANIČÍ SE ZAMĚŘENÍM NA OBLAST ČESKOLIPSKA

4.1. Historické souvislosti města Česká Lípa

Před první světovou válkou se stala Česká Lípa charakteristickým městem škol a spolků, kterých bylo po r. 1900 registrováno na 130 a z nichž některé přesahovaly svým významem a rozsahem i hranice politického okresu. Z řady spolků se vyvinuly politické strany. V českolipských volbách se nevyskytovaly vůbec některé politické strany v jiných městech obvyklé. O vítězství ve volbách soupeřilo především několik německých nacionálních stran od liberálů po křesťany spolu proti sociálním demokratům, jejichž vliv stoupal.

Veliké množství přívrženců získali v Lípě zejména ústupky od internacionální politiky a přístupností aktuálním tendencím nacionalistů.

Po celou dobu dvaceti let První republiky se Němci nevzdávali programu československý sít zničit a místo něj vytvořit německou provincii Deutschböhmen. Mnoho rozvratných buněk bylo soustředěno právě v České Lípě, přestože zejména němečtí příslušníci dělnické třídy, žádali po uzavření mírových smluv aktivistickou politiku.

Vlivem působení hospodářské krize, doléhající především na průmyslové pohraničí, stali se henleinovci největší politickou stranou ČSR. Ve 30. letech se to viditelně projevilo právě v České Lípě.

Přes varování německých a českých komunistů před narušením demokratického prvku se většina Němců v České Lípě připojila k Henleinovu programu. Jeden z prvních mohutných táborů, kde Konrad Henlein demagogicky řečnil, byl v České Lípě na Ptačí louce v říjnu roku 1934 pod ochranou československé policie. Od této doby se i městský úřad aktivně zapojoval do přípravy starých německých plánů.

Politiku respektování českých národnostních práv vedla v Lípě jediná strana - komunistická. Členství města ve Svazu německých měst sílilo za trvání První republiky.

Záborem pohraničí stala se i Česká Lípa součástí říšské župy Sudety, přičemž došlo k inovaci na poli správy města. Starostové byli ustanoveni s funkčním obdobím v délce 12 let trvání. Prvním z pěti přisedících byl i purkmistrovým zástupcem. Česká Lípa byla řazena do kategorie měst nad 10 000 obyvatel a tomu měla odpovídat i systematická řada míst – kancelářů, které ovšem nebyly kvalifikovaně obsazované.⁴⁶

4.2. Národnostní složení a nálada v regionu

Přestože česko-německé soužití v pohraničí nikdy nebylo zcela přirozené a ideální, dalo se na něj po dlouhou dobu pohlížet jako vzájemně se tolerující. Zvláště oblast severních Čech patřila k těm snášenlivějším, významnou roli přitom sehrál podíl Čechů a Němců, jak naznačují níže uvedené tabulky.

IV. Počet osob dle sčítání lidu do roku 1921, národnostní prvek⁴⁷

Počet osob\Rok	1900	1910	1921	Češi	Němci
Česká Lípa celkem	13712	15572	15335	-	-
Česká Lípa	10033	11378	11204	1350	10083
Častolovice	273	281	290	8	282
Dobranov	548	523	525	6	511
D. Libchava	747	881	869	17	842
Dubice	384	535	475	13	449
Heřmaničky	133	147	145	0	145
Lada	178	162	179	1	178
Manušice	162	171	185	4	180
Okřešice	146	139	148	0	147
Písečná	226	255	238	3	256
Robeč	48	45	38	0	34

⁴⁶ SOkA, Archiv města Česká Lípa I.

⁴⁷ Chytilův místopis z roku 1929

Stará Lípa	352	567	554	35	484
Vítkov	116	128	125	1	124
Vičí důl	160	155	155	3	151
Žizníkov	206	212	205	?	?
části celk.	3679	4201	4131	-	-

V. Sčítání osob a domů v roce 1930⁴⁸

osob\rok	1930
ČL celkem	18174
Česká Lípa	13714
Častolovice	307
Dobranov	611
D.Libchava	911
Dubice	537
Heřmaničky	153
Lada	203
Manušice	213
Okřešice	114
Písečná	229
Robeč	34
Stará Lípa	639
Vítkov	132
Vičí Důl	164
Žizníkov	213
části celkem	4460

Po vzniku samostatného Československa došlo k posílení domácího obyvatelstva na úkor menšin, jak to bylo vnímáno německou stranou. Zůstává však pravdou, že nezřídka docházelo k obsazování

⁴⁸ Archiválie Státního okresního archivu Česká Lípa, Archiv města Česká Lípa III

pohraničních správních úřadů, ve kterých většinu funkcí zastávali Češi, dle vyjádření historiků z Vlastivědného muzea v České Lípě bylo zvykem, že krom úředních míst, ve kterých dominovali čeští zaměstnanci, cítili se místní Němci v novém státě „spoutáni“, neboť i městský četnický orgán či poštovní doručovatelé bývali českými občany. Po vzniku ČSR se školy začaly rozdělovat na české a německé a v České Lípě byl proto vytvořen český školní inspektorát, který vedl Josef Maštálek. Národností obsazení těchto pozic se tedy jevilo pro německy hovořící obyvatelstvo jako značně znepokojující, neboť s těmito byli v každodenním styku a cítili prostupování českého národnostního prvku v krajině, která byla již od minulosti silně poněmčená - nedá se hovořit o německé menšině v pravém slova smyslu. Nicméně obsazování úřadů Čechy mělo svůj význam ve vztahu k republice, neboť byl státní zájem na tom, aby úřady spravovaly osoby loajální, což se u Němců nepředpokládalo.

Pobuřujícím často bývalo zvýhodňování českých obchodních společností, neboť těmto byly nespravedlivě zadávány státní zakázky, typicky výstavby českých škol.

Obecně bývalo zvykem, že státní zaměstnanec, který si vezme za manželku Němku, tak tato přijme stejné občanství, jako má manžel. Takovýchto manželství bylo mnoho.

Je nutno položit si otázku, zda česká společnost nepodcenila krizi v pohraničí, která byla zjevně o mnoho horší než ve vnitrozemí? Vládní povědomí o skutečném stavu bylo zřejmé, neboť pro sociálně slabé se v pohraničí vydávaly tzv. „Czeche Karten“, tzv. žebračky. Zvláštnost tohoto opatření je spatřována ve výstižnosti označení „Czeche Karten“, neboť je vázána na skutečnost, že věc vydávat žebračky prosadil sudetoněmecký politik Ludwig Czech, který byl ovšem i přes své přízvisko sudetským Němcem.⁴⁹

Po uzavření Mnichovské dohody odešla z pohraničí včetně Českolipska skupina tvořená nejen Čechy, ale také židovskou částí obyvatelstva, některými Němci a sudetoněmeckými antifašisty. Celkový počet hovoří o cca 160 000 lidí s 85 % zastoupením Čechů. Většina obyvatel české státní příslušnosti na Českolipsku zůstala, stejně tak tomu

⁴⁹ Pořad ČT24 hostem historik Josef Škrábek dne 30. 9. 2008

bylo i v dalších zabraných oblastech. Nicméně přesné vyčíslení neexistuje, neboť lidé, kteří se na základě shora uvedeného sčítání osob a domů v roce 1930 přihlásili k české národnosti, se o devět let později při sčítání v Sudetech hlásili k národnosti německé, titíž se ale podle sčítacích archivů v roce 1950 hlásili k národnosti české.

4.3. Zábor Českolipska a Jablonecka

Dne 1. října 1938 došlo k záboru pohraničí. Ponejprv se za asistence komisařů vytyčovala půdní zem kolíky, načež byla následně obsazena. Na mnoha místech Českolipska se umístěním kolíků rozhodovalo, zda do budoucna budou žít na území Československa nebo Říše. Lidé se snažili s vojáky smlouvat, aby hraniční kolíky umístili dle jejich volby anebo v noci kolíky sami tajně přemísťovali.⁵⁰

Například na Jablonecku pořádali komunisté již v září roku 1938 demonstrace. Jak uvádí Rober Koumar “V Jablonci nad Nisou se žádný autodopravce neodvážil českou rodinu přestěhovat. My komunisté jsme pomáhali se stěhováním. Autodopravce, který by chtěl nábytek a věci odvést, riskoval život. Nakládalo se za naší asistence.”⁵¹

Od první třetiny měsíce října 1938 byly na Českolipsku i Jablonecku zahájeny prohlídky bytů českého obyvatelstva. Zabavovaly se kroje, obrazy, písemnosti a jiné.⁵² Komunisté a sociální demokraté byli bráni do zajišťovacích vazeb a vyslýcháni, načež se po svém propuštění mnozí z nich museli dvakrát denně hlásit u městského úřadu.

Období po záboru bylo provázeno násilnými akcemi proti českému obyvatelstvu. Majitelé obchodů byly na svých právech kráceni zejména organizovaným bojkotem, načež pro nátlak byli nuceni zboží prodávat pod cenou.

⁵⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Kapitoly z dějin revolučního dělnického hnutí na Jablonecku*. Redakce novin Jablonecka, str. 151. U této citace je nutné posoudit povahu zdroje.

⁵¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Kapitoly z dějin revolučního dělnického hnutí na Jablonecku*. Redakce novin Jablonecka, str. 152. U této citace je nutné posoudit povahu zdroje.

⁵² KRISTEN, V. *Život Čechů na území jabloneckého okresu odtrženém fašistickým Německem ve světle „situačních hlášení“ četnických stanic (říjen 1938 – duben 1939)*, str. 128 –předměty byly shromážděny a se znaky Československa zapáleny.

Potíže činilo českému dělnictvu, zůstavivším po záboru a pracuje v průmyslových odvětvých, vyplácení mezd, které bylo činěno v říšských markách, neboť jak bylo uvedeno výše, po přepočtu na koruny nebyla výše mzdy ekvivalentní.

Na Jablonecku byl soustředěn textilní a sklářský průmysl. Zatímco textilní svým způsobem prosperoval – spojenec pro výrobu armádního zboží – sklářský byl drancován a ocital se v úpadku pro svou nekonkurenceschopnost. Zachovala se i dobová oznámení typu: *“Oznamuji, že zdejší četnická stanice byla důvěrně upozorněna, že různí skláři ze zabraného území snaží se získati sklářské dělníky odborníky v Železném Brodě a okolí pro své podniky. V tomto případě jedná se o různé obory práce při výrobě jabloneckého zboží, a to o zapracované, odborné síly, o které jest v území, obsazeném říšskoněmeckým vojskem nedostatek. Zavlečením těchto odborníků, utrpěl by zdejší kraj značnou újmu.”*⁵³

V severních Čechách jako i jinde pokračovaly přípravy na připojení celého Československa k Říši, příznačné je pro tuto dobu např. přepisování nápisů na drážních vagonech na “Deutsche Reichsbahn”.⁵⁴

Politický okres Česká Lípa byl složen ze soudního okresu Dubá, Česká Lípa, Nový Bor a Mimoň.⁵⁵ Území tvořily následující obce:

- Bor u České Lípy,
- Sloup,
- Polevsko,
- Lindava,
- Skalice,
- Česká Lípa,
- Zahrádky,
- Stvolínky,
- Jestřebí,
- Horní Police,

⁵³ Památník četnické stanice Držkov, č.j. 2843/1938 ze dne 21. října 1938

⁵⁴ Kronika Antonínov

⁵⁵ [online] Krajská správa ČSÚ v Liberci [cit. 25. 3. 2012].

< <http://www.czso.cz/xl/edicniplan.nsf/kapitola/13-5153-08--095>>

- Volfartice,
- Mimoň,
- Zákupy,
- Osečná,
- Olšina,
- Velký Grunov,
- Stráž pod Ralskem,
- Kuřivody.

K 21. říjnu 1938 se zaváděla statistika pohybu obyvatel, přičemž obcím byla uložena povinnost předkládat seznamy uprchlíků z obcí nad 50 osob. Jelikož úprava neodpovídala dobovým potřebám a nebyla příliš flexibilní, byl k 5. prosinci 1938 zřízen soupis všech uprchlíků.⁵⁶ Každý uprchlík musel uvést následující údaje:

- jméno a příjmení
- den, rok a místo narození
- domovská obec
- zaměstnání
- národnost
- náboženství
- poslední trvalé bydliště a den odchodu
- současné bydliště a den přesídlení spolu s rodinnými příslušníky.

Pokud chtěl občan změnit místo pobytu, byl vázán povinností požádat Místní úřad o svolení k přestěhování, neboť bez dovolení nikdo nesměl opouštět okres.

Protože s uprchlíky je spojován nedostatek prostředků, byly zřizovány pracovní útvary k zajištění takto nezaměstnaných demobilizovaných a uprchlých osob. Přednostně byli do těchto útvarů povoláváni demobilizovaní.

⁵⁶ RADVANOVSKÝ, Z. *K otázce uprchlíků z pohraničí českých zemí po Mnichovu 1938.* In: *Historie okupovaného pohraničí 1938 -1945 (2).* Ústí nad Labem 1998, s. 21.

Po vyhlášení všeobecné mobilizace byly odvedeny osoby, tažná zvířata, ale byly i z běžného oběhu stažena motorová vozidla, což mělo dopad na zásobování měst a průmyslových středisek. Situaci komplikoval i nový právní stav, neboť to, co bylo zatím obchodním vztahem běžným, se od nynějška kvalifikovalo za zahraniční obchodování.⁵⁷

Odstoupením Sudet přišlo Československo nejen o důležitou oblast ve smyslu ochranného pásma, jak již bývá při hranicích budováno, ale také o exportní podniky, tedy stává se do jisté míry nesoběstačným útvarem.

Více než polovina přistěhovalců potřebovala po svém příjezdu okamžitou hmotnou pomoc, neboť za ně bylo potřeba např. zaplatit dopravu, stravu či ubytování nebo je ošetřit.⁵⁸ Vznik pro péči o uprchlíky byl odůvodněn například ve společném díle Jana Gebharta a Jana Kuklíka následovně: *„Péče o uprchlíky je dnes roztržena mezi několik ústředních i podřízených úřadů státních i mezi řadu dobrovolných organizací, a důsledkem toho je, že ztrácí přehled a péče nemůže být veden účinně ... dosud nemohl být proveden přesný soupis a není vedena ústřední evidence všech uprchlíků, není přehled o upotřebením různých darů a finančních prostředků z ciziny i z našeho státu ve prospěch uprchlíků, ale i nebezpečím pro jejich mravní odolnost snášet svůj trpký osud. Proto jest třeba ústředí, kde by se veškerá péče o uprchlíky sbíhala a odkud by byla také řízena.“*⁵⁹

Právní nárok na poskytnutí péče jako takový neexistoval, neboť péče byla poskytována na základě dobrovolného svazku. Vnitřní chod spravovali úřad, jedni organizovali migraci, zajišťovali ubytování, vedli evidenci majetku atp.⁶⁰

Pořádány byly různé akce, jmenovitě tzv. „chlebová akce“, kdy se rozdávaly poukázky na chleba živitelům rodin, nebo „mléčná akce“ kdy

⁵⁷ GEBHART, J. KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-193 : SVÁR DEMOKRACIE A TOTALITY v politickém, společenském a kulturním životě. Praha, Litomyšl, 2004, s. 167.

⁵⁸ ŠÍMA, J. Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče. Societas, Praha 1945, s. 45-46.

⁵⁹ GEBHART, J. - KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-193 : SVÁR DEMOKRACIE A TOTALITY v politickém, společenském a kulturním životě. Praha, Litomyšl 2004, s. 172.

⁶⁰ Tamtéž.

poukazovaným předmětem bylo mléko – jedna poukázka byla vyčleněna pro jedno dítě na týden.

5. TÉMATA SOUVISEJÍCÍ S PROBLEMATIKOU UTEČENCŮ

5.1. Nezaměstnanost

V době předprotektorátního Českoslovenka vyvstávala otázka týkající se sociálně problematických otázek ve věcech zaměstnanosti a bytové situace československého obyvatelstva. Jak již bylo výše naznačeno na přistěhovaleckou vlnu sudetských zaměstnanců ze státní sféry (ale i pracujících ze Slovenska a Podkarpatské Rusi, jež to byli českými státními příslušníky) reagoval trh lichvou s byty a nárůstem spekulací. Celkový počet přestěhovaných osob bývá vyčíslen údajem čítajícím na 300 000 osob, z toho 122 000 Čechů, ve zbytku potom osob, jež přicházeli do zázemí ze Slovenska či Zakarpatské Ukrajiny, přičemž jejich odchod byl pocítěn zejména ve státním sektoru.

Ve vládním zájmu byla tedy přijímána jistá protioopatření před nežádoucím stavem. Jmenovitě se jednalo o vládní usnesení ze dne 11. října 1938, kterým se po dobu dvou let zakazovalo přijímání zaměstnanců do veškerých státních institucí, ústavů a fondů, do řad četnictva a vojska.⁶¹ Bylo také upraveno bránění výkonu lékařských praxí a advokátních praxí příchozího obyvatelstva.

Pro uprchlické otázky týkající se sféry zdravotní, sociální a zaměstnanecké byl ustaven nejen Ústav pro péči o uprchlíky, ale měly být formovány i pracovní tábory, které by využívaly schopností nové pracovní síly zejména pro prospěšné práce typu výstavby silnic apod. Do února 1939 bylo zřízeno 19 pracovních praporů se zařazením 12 000 osob, které zahrnovali muže od 18 do 55 let.⁶² Neuposlechnutí výzvy pracovního nasazení fakticky znamenalo ztrátu podpory v nezaměstnanosti.

Vládním nařízením č. 62/1939 Sb. ze dne 9. března 1939, kterým se doplňuje zákon ze dne 14. dubna 1920, č. 300 Sb. z. a n. , o mimořádných opatřeních, ve znění zákona ze dne 10. července 1933, č. 125 Sb. z. a n. , a vládního nařízení ze dne 10. ledna 1939, č. I Sb. I bylo schváleno zřízení kárných pracovních táborů zejména pro osoby „práce se

⁶¹ Usnesení vlády č. 223 Sb., o pracovních útvarech, ze dne 11. října 1938.

⁶² [online] [Nezaměstnanost](#) v roce 1939 [cit. 5. 3. 2012]. < <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2009051040>>

štítící“ bez řádného zajištění vlastní výživy (především cikání, dnešní terminologií Romové), neukázněné a laxní pracovníky.

Protože bylo k měsíci lednu 1939 evidováno na 150 000 nezaměstnaných, muselo se přistoupit ke zpřísnění požadavků pro udělování podpory v nezaměstnanosti za současného provedení opatření, jako bylo propouštění vdaných žen, osob se dvěma úvazky aj. tak, aby bylo možné zaměstnávat příchozí osoby - muže, kteří přišli o práci v oblastech po jejich záboru Německou říší. Tyto požadavky upravovaly zaměstnanecký poměr při nejmenším 40 000 veřejných zaměstnanců. V soukromé sféře docházelo k exodu českých dělníků do Německa s vidinou lepšího výděлку v oblasti zemědělství, kovoprůmyslu a stavebnictví.

Situace zaměstnanosti se zlepšila po zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Za působení říšského protektora Dr. Jur. Konstantina Hermanna Karla svobodného pána von Neuratha došlo ke snížení nezaměstnanosti o více než 50 %, neboť se zvýšila nabídka pracovních míst v Říši a navíc německé úřady požadovali přemístění pracovní síly, když nabízeli 40 000 dělnických pracovních míst.

Ze svědectví říšskoněmeckého protektorátního úředníka Wilhelma Dennlera dostávala z přihlášeného počtu nezaměstnaných jen polovina podporu v nezaměstnanosti, která činila 100,- K⁶³. K počtu nezaměstnaných přistupoval mimo statistiky i údaj s tzv. neviditelnou nezaměstnaností u osob úředně nehlášených.

Do 10. května 1940 působilo v německých zaměstnaneckých poměrech na 120 000 českých dělníků a zaměstnanců a jejich příjmy představovaly zhodnocení hospodářství Protektorátu, neboť čeští muži do Říše odcházeli pracovat, nicméně jejich rodiny zůstávaly v Protektorátu.

Často uváděná je situace na českých železnicích. Potřebný počet zaměstnanců pro řádný chod železnic bylo ministerstvem dopravy odhadnuto na necelých 77 000. Dobový stav tento počet ovšem cca o 8 000 zaměstnanců převyšoval, tedy těmto byly nevyhnutně dávány čtyřnedělní výpovědi s doporučením, aby se o pracovní pozici ucházeli u Německých říšských drah (Deutsche Reichsbahn, DRB). Samy říšské

⁶³ Po zavedení Protektorátu se začala vydávat měna zvaná protektorátní koruna (značená „K“), která byla oproti říšské měně – říšské marce (značené „RM“) značně podhodnocena a dána v poměr 1 RM = 10 K, přičemž skutečný kurz byl 1 RM = 6 až 7 K.

dráhy byly v roce 1942 na základě dohody českého a německého ministerstva dopravy posíleny o 11 000 českých zaměstnanců převedením z drážních služeben.

S Čechy, kteří v Říši pracovali, bylo zacházeno obdobně jako s německými říšskými zaměstnanci, potažmo byla jim stejně stanovena délka pracovní doby, dostávali stejné potravinové lístky a jiné přiděly. Zvláštní výtisk Říšského pracovního listu (Sonderdruck aus dem Reichsarbeitsblatt, Berlin 1942) pravil: *„Zahraniční dělníci a zaměstnanci zásadně podléhají německému nemocenskému pojištění, pojištění proti úrazu a důchodovému pojištění [...] ve stejné míře jako srovnatelná německá pracovní síla. Platí tedy pro ně uhrazení pojistných příspěvků dle všeobecných zákonných předpisů [...]. Pracující jmenovaných zemí proto musí v případě onemocnění získat před návratem souhlas příslušné nemocenské pokladny. Zahraniční pracovníci nebo protektorátní příslušníci, kteří se navrátili do vlasti v rozporu s pracovní smlouvou, tam neobdrží v žádném případě výkonné služby německého nemocenského pojištění. Rodinným příslušníkům pracovních sil z Protektorátu Čechy a Morava, Slovenska, Itálie, Maďarska, Rumunska, Francie, Belgie, Nizozemska, Norska a Dánska zůstávajících ve své vlasti budou v případě jejich onemocnění [...] zaručeny určité rodinně výpomocné výkony na náklady německého nemocenského pojištění í[...]“⁶⁴*

K dobrovolnému odlivu pracovní síly přistupovat fakt, že průměrný plat vyplácený v Říši byl třikrát vyšší než na území Protektorátu a až postupem času nabyl pracovní závazek českého protektorátního občana nuceného charakteru.

5.2. Porodnost

Čechů se za dob Protektorátu rodilo o mnoho více, než tomu bylo v dobách předešlých, přičemž tento údaj svědčil o tom, že československý národ přibýval na počtu. Růst populace byl v tomto smyslu raritou, neboť okolní národy na počtu ubývaly co do válečných ztrát.

⁶⁴ [online] Nezaměstnanost v roce 1939 [cit. 20. 2. 2012].
< <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2009051040>>

VI. Vývoj porodnosti v Čechách a na Moravě ve 20. století⁶⁵

Rok	Počet živě narozených	Počet živě narozených mimo manželství
1937	155 996	15 458
1938	163 525	12 778
1939	192 344	14 918
1940	218 043	14 189
1941	208 913	11 493
1942	199 259	10 226
1943	225 379	9 903
1944	230 183	10 609
1945	194 182	17 836

Poznámka:
Čísla uvedená v tabulce vztahující se k letům za dobu trvání Protektorátu zahrnují v sobě natalitu i Sudetských oblastí.

Specifičnost natality, která vzrostla

za trvání Protektorátu, občas bývá v literatuře označena jako forma "odboje" českých žen a také jako forma obrany před povinnostmi vykonávat nucené práce.

Pravdou zůstává, že i v Protektorátu došlo ke zlepšení sociálních poměrů, pokroků v lékařské vědě, lékařská péče byla obecně nadmíru dobrá, to vše se odrazilo i na rostoucí průměrné délce života, která byla v roce 1938 56,5 let pro muže a 60,3 let pro ženy.⁶⁶

⁶⁵ [online] Obyvatelstvo – roční časové řady [cit. 25. 3. 2012].

<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu> In: Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1785 – 2010, absolutní údaje

⁶⁶ [online] Obyvatelstvo – roční časové řady [cit. 25. 3. 2012].

<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu> In: Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1920 - 2010, analytické údaje

5.3. Pozemková reforma

Základy pozemkové reformy byly položeny v roce 1918, kdy postupem času byly vydávány následující zákony:

- zákon č. 32/1918 Sb. o obstavení velkostatků
- zákon č. 215/1919 Sb. o zabránění velkého majetku pozemkového (tzv. záborový zákon)
- zákon č. 81/1920 Sb., přidělový zákon
- zákon č. 329/1920 Sb., náhradový zákon.

Pozemková reforma s sebou přinesla zákonná ustanovení, která legalizovala vyvlastnění půdy ve vlastnictví šlechtických rodů. Pro německou stranu bylo obzvláště těžko přijatelné, že reforma vyvlastňovala dle národnostního klíče.

Ze zabavených majetků čítajících na 4 miliony ha bylo nakonec přerozděleno 1,8 milionu ha a tyto byly z 99% dány k užívání převážně Čechům, přičemž němečtí obyvatelé venkova absolutně nedisponovali informacemi o přidělování zabavených majetků.⁶⁷

Specifickým přerozdělováním byly pozemky, jež se dávaly do trvalého pachtu pachtýřům německé národnosti, jejichž pozemkový podíl činil jen 100 000 ha z výše uvedeného údaje. Protože ve věci rozhodovali soudy a nikoliv Pozemkový úřad, byly tyto přerozděleny s 30% němecou úspěšností, dá se tedy předpokládat, že soudy i v této době rozhodovaly spravedlivě.⁶⁸

Národnostní efekt reformy byl dalším nepřírozeným a systematickým narušením pohraniční entity, kterou ještě posilovalo prohlášení, že se jedná o „odčinění Bílé hory“.

⁶⁷ RÁDL, E. Válka Čechů s Němci. Melantrich: Praha, 1993 Praha: Melantrich, 1993, str. 37 – 85.

⁶⁸ TEICHOVÁ, A. Wirtschaftsgeschichte der Tschechoslowakei: 1918-1980. Böhlau: Wien, 1988, str. 50 - 75

VORLICZEK, K. Bodenreform und Minderheitenrecht. In: DZBohemia, 15. 11. 1925, s. 5

5.4. Školství

Počestvování nově nabytého území docházelo ke znevýhodnění postavení německého školství, zejména se tak dělo prostřednictvím pokynů o rušení německých škol, popřípadě tříd, a ty zůstavivší byli de facto pod českou správou. Pod vlivem této reformace se jednalo o úbytek německých škol z 10 – 12 %.⁶⁹

5.5. Majetkové ztráty

Majetek Čechů shromážděný v Sudetech se primárně nevyvlastňoval. K pozbytí vlastnické práva k bytovému zařízení nebo movitému majetku náhlým útekem. Řádní migranti měli možnost na vystěhování celého movitého majetku a nemovitý nechat např. po dobu jejich nepřítomnosti spravovat, spravovat jej samostatně ze zázemí nebo jej úplatně prodat.

Nemovitosti nabyté na základě pozemkové reformy přecházeli do soupisu ztrát bez opory v zákonném ustanovení. Pro tyto se připravovalo vyvlastnění, které bylo dokončeno jen v některých oblastech, např. v České Lípě konfiskací domů viz „Přílohy“ této práce.

Uprchlíci měli možnost svůj majetek ocenit, takto jej odhadli na 3 miliardy protektorátních korun. Naproti tomu, byl tento majetek údajně odborně ohodnocen úředními komisemi, které v konečném výpočtu uvedly částku ve výši 1,2 miliardy protektorátních korun. Hodnota majetku, kterou vyčíslila komise je polemická.

Protektorátní vláda na sebe vzala povinnost na základě uvedených výsledků postiženým škodu nahradit, kdy k vyplácení mělo dojít v roce 1941. Částečná náhrada škody byla vyplacena jen sociálně slabým, a to v maximální výši 20.000 protektorátních korun.⁷⁰

⁶⁹ DZBohemia - Deutsche Zeitung Bohemia, s údajem ročníku, čísla, strany - pražské německé noviny

⁷⁰ GEBHART, J. Migrace českého obyvatelstva v letech 1938-1939. In: Český časopis historický 96, 1998

Z institutu náhrady škody je zřejmé, že pojem vyhánění Čechů ze Sudet, jak uvádějí mnohé prameny, je zcela zkreslený, neboť kdyby se jednalo o bezpráví v takovéto míře, požádalo by o náhradu škody jistě více, než jen 12 tisíc českých rodin, které odešli do zázemí.

Co se týče volebních výsledků, přihlásilo se v roce 1921 220 tisíc sudetoněmeckých voličů k češství zřejmě z oportunních důvodů a i v dalších letech se tedy nedalo očekávat, že by se tito vraceli zpět k německému občanství, ba naopak se spíše další počesťovali. K německé národnosti se hlásili až v květnu 1939. Nárůst počtu přihlášených občanů k německé národnosti dá se jistě deklarovat i tím, že manželky ze smíšených manželství zásadně přejímali národnost manželovu.⁷¹

5.6. Uprchlícké tábory

Uprchlícké tábory byly rozděleny do následujících skupin:

- budovy v minulosti využívané jako objekty velkokapacitního ubytování – zejména hotely, ubytovny s osvětlením, otopem a vodou,
- dřevěné baráky a letní tábory využívané pro svou funkčnost pouze v letních měsících,
- ubytovny, do kterých se umisťovali spolu děti, ženy i muži v počtu 25 – 100 osob,
- tábory na vesnicích, zde ovšem nepanovaly příznivé podmínky co do hygienických potřeb a ubytovacích kapacit.

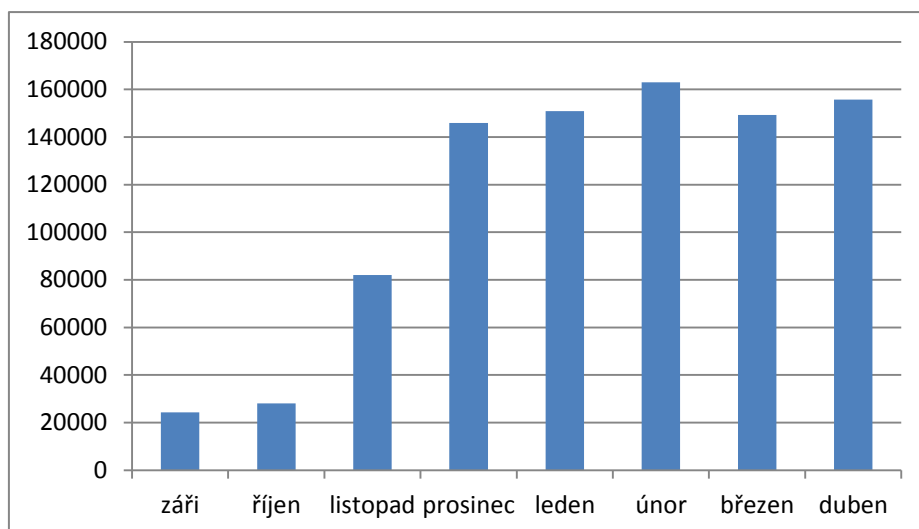
⁷¹ ZIMMERMANN, V. Die Sudetendeutschen im NS-Staat: Politik und Stimmung der Bevölkerung im Reichsgau Sudetenland (1938-1945). Essen: Klartext, 1999 (Veröffentlichungen der Deutsch-Tschechischen Historikerkommission, zároveň: Veröffentlichungen des Instituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa). Česky: Sudetští Němci v nacistickém státě. Prostor: Praha, 2001

V každém táboru byl povinně zřizován tzv. „domácí řád“ v čele se správcem objektu. Například jídelní lístky se stanovovaly dle normovaných porcí pro osobu muže dělníka vykonávajícího středně těžkou práci.⁷²

Protože osazenstvo táborů se potýkalo s vysokou nezaměstnaností a nedostatkem prostředků, bylo nájemné za pobyt v táboře poměrně vysoké. To byl ostatně i důvod, proč byli majitelé domů vstřícní k pronajímání svých objektů uprchlíkům.

Počet utečenců se měnil i v závislosti na počet rodinných příslušníků v tom smyslu, že rodiny s menším počtem dětí nebo rodiny bezdětné snáze opouštěli své domovy, docházelo i k tomu, že odcházeli i muži, kteří zde své rodiny zanechali nebo odcházeli mladí a svobodní muži, kteří nejsou přírodně biologicky tak omezováni jako ženy, u kterých by se dalo označit, že byly v této době vázány převážně regionálně a biologicky. Nehledě na to, že muži neodcházelo s požadavky nějakých záruk či v očekávání naplnění dobrého stavu věcí.

Graf zachycuje počet uprchlíků⁷³

⁷² RADVANSKÝ, Z. *K otázce uprchlíků z pohraničí českých zemí po Mnichovu 1938*. In: Historie okupovaného pohraničí č. 2. Ústí nad Labem 1998, str. 5 - 52

⁷³ ŠÍMA, J. *Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945: Příspěvek k sociologii migrace a teorii sociální péče*. Societas: Praha, 1945, s. 106

5.7. Česko-německé smíření

Vztahy mezi Čechy a Němci jsou sice na dobré cestě, leč nedají se označit za již smířené. Zatímco se německá strana s dopady druhé světové války a koncem Třetí říše musela vyrovnávat od roku 1945, leží na české straně ten neduh, že se o časech minulých dlouho mlčelo.

K jistému přehodnocení situace došlo po převratu v roce 1989, kdy se i česká strana snažila do diskuze aktivně zapojit. Cesta k uvědomění si vlastních chyb je ale dlouhá, mnohdy je ještě slýchán názor na věc, že jediné česká strana postupovala v souladu s dobou a jeví se to jako správné, naopak Němci bývají označeni za tyrany.

Jak říká odborná veřejnost, největší překážkou eventuelního smíření je nedostatečný česko-německý dialog.

Za první krok ke smíření je hodno považovat jednání kněze augustiniánského řádu Paula Sladka, v té době sloužícího v České Lípě při Augustiniánském klášteře, když se v roce 1955 ve svém kázání omluvil českému národu za hrůzy, kterých se na něm dopustilo německé obyvatelstvo.

Ve věci chtěl v dalším jednat litoměřický biskup Štěpán Trochta, svého času exekuoovaný nacistickým a posléze i komunistickým režimem, když připravoval česko-německé setkání v roce 1968. K setkání nakonec nedošlo, neboť v tom bránila Státní bezpečnost a zejména po srpnových událostech roku 1968 toto nebylo možné. Přesto se objevují názory, že koncem 60. let nebylo vytvořeno správné klima, protože od války ještě neuplynula dostatečně dlouhá doba, ve které by si oba národy vzájemné křivdy odpustili. Je to kladeno v souvislost s polsko-německým smířením, o které se oba národy pokoušeli v roce 1965, leč jednání provázely negativní reakce.

Na jiné bázi probíhá smíření mezi osobami evangelického víry, neboť Češi a Němci evangelíci měli tradičně dobrý vztah, vždyť ve druhé polovině 19. Století byla řada českých evangelických kostelů postavena za německé peníze. Po revoluci přichází Českobratrská církev evangelická s myšlenkou, že je žádoucí navázat dialog ve věci odsunu sudetských

Němců a nemluvit jen o německé vině. Diskuze probíhala v rámci poradního odboru synodní rady Českobratrské církve evangelické pro sociální a mezinárodní otázky. Po několika letech došly česká a německá evangelická společnost ke společnému záměru vytvořit pracovní skupinu, která by se problematikou česko-německých vztahů zabývala do hloubky.

6. POSTAVENÍ ŽIDOVSKÉHO OBYVATELSTVA V ŘÍŠI

6.1. Přijetí Norimberských rasových zákonů

Nucený transfer z pohraničí počal již na jaře roku 1938 po vyhlášení Karlovarského programu, neboť z této doby pocházejí zmínky o prvních atacích na židovské obyvatelstvo. Mnozí Židé vlastnili nemovitosti např. v lázeňských objektech a tím, že odcházeli často i mimo republiku (opouštěli ji), pocítili úbytek hostů zejména lázeňská města.

Potřeba legitimace silícího antisemitismu vyvrcholila v polovině 30. let, kdy v roce 1935 byly Říšským sněmem (Reichstag) přijaty dva ústavní zákony, neboť se německá společnost dovolávala veřejnoprávní definice, jež by vyřešila postoje dotýkající se tzv. „židovské otázky“, tedy vyčlenění židovského obyvatelstva na okraj společnosti, omezení základních práv a svobod této říšské minority.

Zákon o říšském občanství⁷⁴ upravoval status občana, kterým se mohl stát Němec a osoba svou krví příbuzná, přičemž k nabytí občanství došlo propůjčením listiny o říšském občanství.

Druhým přijatým zákonem byl Zákon o ochraně německé krve a německé cti⁷⁵, kterým se do budoucna zakazovalo uzavírat smíšená manželství mezi Němci a Židy, stejně i mimomanželský styk a některá omezení týkající se židovských domácností.

Z obsahu uvedených zákonů je zřejmé, že bylo nutností stanovit vědecký prostředek vedoucí k řádnému zjištění rasy adresáta normy. K určení židovského původu byla směrodatná příslušnost prarodičů vázaná vztahem k Židovské náboženské obci. Při určení takového měřítko byl plnorodým Židem každý, kdo měl původ ze třech židovských prarodičů. V dalším byla ustavena skupena tzv. míšenců prvního stupně mající svůj biologický původ ze dvou prarodičů, současně nebyli členy židovské náboženské obce ani nesetrvávali ve smíšeném manželství s Židem. Míšenci druhého stupně byli osoby mající jednoho židovského prarodiče.

⁷⁴ Německy Reichsbürgergesetz (RGBl. 1935 I S. 1146)]

⁷⁵ Německy Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre (RGBl. 1935 I S. 1146)

Na druhou stranu pro obsazování mnohých pracovních míst museli zájemci prokazovat svůj árijský původ, přičemž pro tyto účely se jedinci vydával Ahnenpass⁷⁶ (vzory českolipských Ahnenpassů v Přílohách této práce).

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava bylo v souvislosti s předmětnými zákony vydáno Nařízení říšského protektora o židovském majetku⁷⁷, kterým se Židům dovolovalo nakládat s židovskými podniky, nemovitostmi jakož i dalšími věcmi v obchodním i osobním smyslu pouze po předchozím speciálním písemném schválení.

6.2. Křišťálová noc

Sílicí vlna antisemitismu o sobě dala vědět v noci z 9. na 10. listopadu 1938 při tzv. „křišťálové noci“ v podobě pogromu na Židy. Akce byla vyvolána stoupenci SA⁷⁸ a NSDAP jako odplata za atentát na úředníka německého velvyslanectví v Paříži, jež spáchal židovský mladík.⁷⁹ O život přišlo několik desítek Židů, na 7 000 židovských obchodů, škol a synagog bylo vypáleno a ti, jež se zdržovali na ulici a nevěřičně přihlíželi byli často bití a napadání německou mládeží.⁸⁰ Za škodu na majetku nesli přitom odpovědnost samotní Židé, jimž byla uložena povinnost zaplatit odškodné ve výši jedné miliardy říšských marek.

Nejinak se odehrála situace i v České Lípě, neboť tu působila stálá Židovská obec. Židovské osídlení České Lípy je písemně datováno již z roku 1529 s postupně rostoucím počtem usazených Židů ve městě. Samotné ghetto bývalo situováno za hradbami města směrem na východ v místech zvaných Judengraben (Židovský příkop, dnešní Jiráskova ulice v centru města). Vlivem emancipace odcházelo z Českolipska židovské

⁷⁶ Ahnenpass – průkaz osvědčující árijský původ

⁷⁷ Věstník říšského protektora, č. 6/1939, s. 45
[online] [cit. 20. 2. 2012]

< <http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/laws/rp19390621>>

⁷⁸ zkratka z německého „Sturmabteilung“ značící německé úderní oddíly

⁷⁹ Herschel Grynszpana na Ernsta vom Ratha, 3 vedle, jedna škrábla, 2 žaludek – Viasat History,

Křišťálová noc

⁸⁰ Viasat History

obyvatelstvo, nicméně při posledním předválečném sčítání lidu z r. 1930 hovoří o údajích čítajících na 301 místních občanech otevřeně se hlásících k judaismu.⁸¹

V českolipské Židovské obci působilo několik významných spolků, jako byli pohřební spolek Chevra kadiša⁸² v čele s Luisem Österreicherem, kterému se podařilo po záboru pohraničí uniknout a jeho osud zůstal neznámý, nebo ženský spolek Benaus Zion, v jehož čele stála Berta Adlerová až do roku 1933⁸³, její osud je rovněž neznámý. Působily zde i židovské rodiny, jmenovitě rodina Ehrlichových, Laschových, Austerlitzových a dalších.

Již od roku 1712 je historicky doložitelná existence synagogy situovaná v soudobém centru města Česká Lípa v ulici U Synagogy (nacházející se na pozemkové parcele č. 172/4, o výměře 4 086 m², č. LV 1 tak, jak je uvedeno pro katastrální území Česká Lípa, obec Česká Lípa, Katastrální úřad pro Liberecký kraj, Katastrální pracoviště Česká Lípa).⁸⁴ Zde, byla místo původní stavebně a technicky neodpovídající synagoze, vystavěna ve druhé polovině 19. století synagoga nová, po vzoru reformního rituálu bohoslužeb, což bylo vůbec jednou z prvních takto uspořádaných synagog v Čechách. Ani tato synagoga neunikla svému osudu, když byla až dne 11. listopadu 1938 českolipskými nacionalisty vyplněna a zapálena. Synagogu se údajně podařilo uhasit českolipským hasičům, nicméně tato byla zapálena znovu a její vyhaslé trosky byly ztrhnuty. Posledním aktivně působícím rabínem byl Dr. Bernhard Wolff, jež je mimo jiné autorem díla „Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart“⁸⁵. Po okupaci jeho osud směřoval do Berlína, odkud byl dne 1. září 1942 poslán transportem I/56, č. 5750 do Terezína, kde také 31. 1. 1943 zahynul.⁸⁶

Po vyhlášení mobilizace mnozí Židé opouštěli českolipské ghetto, přičemž drtivá většina z nich válku v koncentračních táborech a

⁸¹ SOKA Česká Lípa, Archiv města Česká Lípa V.

⁸² V překladu svaté bratrstvo

⁸³ <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=114142>

⁸⁴ <http://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberParcelu.aspx>

⁸⁵ Volně přeloženo „Židé a židovské obce v Čechách v průběhu minulého století“

⁸⁶ [online] [cit. 20. 2. 2012].

<<http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/laws/rp19390621http://www.holocaust.cz/cz/victims/PERSON.ITI.693785>>

cizozemských ghettech, kam byli po čas jejího trvání umístováni, nepřežila. Těmto byl městem Česká Lípa na památku a připomínku jejich osudu zřízen pomník situovaný v místech zaniklé synagogy. Všem těm je věnován i pomník Yad Vashem⁸⁷ v Izraeli.

Movitý i nemovitý majetek, který se zde po židovském i nežidovském obyvatelstvu zůstal, přešel na základě konfiskace v roce 1941 do komunální správy města Böhmisch Leipa, přičemž byl pro tento účel zřízen jmenný rejstřík. Zde bych vzpomenula například dům č. p. 7 a dům č. p. 21⁸⁸ patřící židovskému občanu Dr. Fritzu Gansovi, který ve městě působil jako gynekolog, v roce 1948 emigroval se svou ženou Ernou rozenou Mueller a dcerou Emilií do Velké Británie⁸⁹; dům č. p. 306⁹⁰ patřící židovskému občanu Dr. Karlu Spritzerovi, advokátovi, po svém odchodu do Prahy byl zapsán k místu pobytu v Praze, odkud byl v roce 1943 transportován do Terezína a v roce 1944 dále do Osvětimi, kde zahynul⁹¹; dům č. p. 196⁹² patřící židovské občance Julii Heilbrunnové, zemřelé v 23. srpna 1942 v Terezíně⁹³; dům č. p. 106⁹⁴ patřící židovskému občanu Aloisu Mollovi, který se z pohraničí odstěhoval do Písku, v roce 1942 byl transportován z Klatov do Terezína, kde 23. května 1944 zemřel; dům č. p. 692/5 patřil do vlastnictví Židovské obce (Israelitische Kultusgemeinde)⁹⁵; dům č. p. 108⁹⁶ patřil do vlastnictví Matildy Taussigové, zahynulé v roce 1942 v Terezíně⁹⁷, Ferdinanda Taussiga, zahynulého po roce 1942 v Treblince⁹⁸, a Richarda Taussiga, zahynulého po roce 1942 v Rize⁹⁹

⁸⁷ z biblického verše: „*Dám jim ve svém domě a na svých hradbách památník se jménem, jež nebude vymýceno.*“ (Izaiáš 56:5). Překlad z hebrejštiny věčné jméno

⁸⁸ Jmenný rejstřík viz Přílohy této práce (dále jen „Přílohy“)

⁸⁹ [online] [cit. 20. 2. 2012].

< http://remember.org/unite/gans_zanker.htm >

⁹⁰ Přílohy

⁹¹ [online] [cit. 20. 2. 2012].

< <http://www.holocaust.cz/cz/victims/PERSON.ITI.1869570> >

⁹² Přílohy

⁹³ [online] [cit. 20. 2. 2012].

< <http://www.holocaust.cz/cz/document/DOCUMENT.ITI.1964> >

⁹⁴ Přílohy

⁹⁵ Přílohy

⁹⁶ Přílohy

⁹⁷ [online] [cit. 20. 2. 2012].

< <http://www.holocaust.cz/cz/victims/PERSON.ITI.1919750> >

⁹⁸ [online] [cit. 20. 2. 2012].

< <http://www.holocaust.cz/en/victims/PERSON.ITI.1917787> >

⁹⁹ [online] [cit. 20. 2. 2012].

Závěr

Uzavření Mnichovské dohody ve dnech 29. a 30. září roku 1938 značilo přechod pohraniční oblasti Sudet k Německé říši zejména pro její nadpoloviční počet obyvatel hlásících se k německé národnosti. Za hraniční ukazatele určující počet obyvatel národnosti české a německé bylo vzato sčítání lidu z roku 1910. Tehdejší politické okresy, mimo jiné českolipský či jablonecký, byly dne 9. října 1938 obsazeny německým vojskem, následně zabrány a přičleněny k Říši.

Politický vývoj oblasti bezprostředně vycházel z historických souvislostí v závislosti na celorepublikové situaci, přesto jsou pro jablonecký okres charakteristická určitá specifika, jež daly za vznik jedinečnému rázu před osudným rokem 1938 i po něm.

Cílem této práce je představit studii vývoje česko-německých vztahů po zániku Rakouska-Uherska a formování První republiky, které hráli prim pro národnostní a sociologické otázky ve stínu snahy třímilionové německé menšiny na území ČSR přičlenit se k budující se „Velkoněmecké říši“ a transformací Sudet z české župy v území čistě německé, nikoliv jen co do samostatnosti národní. Tematicky zde líčím období po záboru pohraničních oblastí v severních Čechách a v následujících měsících. Předmětem je tedy i snaha představit případovou mikro studii událostí v politickém okrese Českolipska, zejména vysídlování českého obyvatelstva směrem do vnitrozemí, spojitost tohoto okresu ve vztahu k okolním, zvláště pak okresu jabloneckému.

Shora uvedené by se jistě vymykalo svému záměru, kdyby vývoji nepředcházela složitá politická situace, proto bylo nutné ozřejmit i působení spektra politických stran v jejich snaze vytvořit stabilní parlamentní demokracii. Stabilní ve smyslu zejména aktivistických snah nepotlačovat práva menšin, ba naopak jejich sounáležitosti v již utvořeném československém státě, to vše s přičiněním německých politických stran, které by spolupracovali s českou vládou kladouce důraz na udržení stabilní republiky.

Pro účely této práce byl vypracován vývoj nacionalistických tendencí, které byly v okrese, stejně i v severních Čechách, tradičně velmi silné a zvláště sílící po krachu na newyorské burze v roce 1929, který vyvolal celosvětovou hospodářskou krizi. S ohledem ke skutečnosti, že byl výrazně zasažen pohraniční export co do sklářského či textilního průmyslu, projevovaly se snahy o odtržení Sudet bezprostředně poté a citelně dopadaly na kvalitu česko-německých vztahů.

Na tomto místě bych ráda zmínila použitou literaturu a zdroje, neboť při vypracování této studie bylo užito primárních i sekundárních zdrojů. Jedná se zejména o archivní materiály ze Státního okresního archivu Česká Lípa, ze Státního okresního archivu Jablonec nad Nisou, historické i soudobé publikace vydané k předmětné tematice, časopisecká literatura, kroniky, internetové časopisy a tematické přednášky. Nápomocná byla při práci zejména materie dostupná v uvedených archivech, neboť se jedná o problematiku dnes již těžko dohledatelnou pro její unikátnost. Přihlédnout je nutno i k historickým faktům, že co do tematiky vysídlování českého obyvatelstva nebylo toto včasně zachyceno a dobově zpracováno, ba naopak zmínky o utíkání se Čechů z oblasti Sudet jsou známy po roce 1945, kdy po ukončení 2. světové války bylo toto často vzpomenuito v kronikách nebo bylo připomenuto pamětníky v jejich autobiografiích.

Práce si klade za cíl poukázat na politický vývoj regionálních událostí, který byl v sudetských oblastech naprosto specifický a ojedinělý v interakci s náladami českého a německého obyvatelstva, jejichž poměrné zastoupení hrálo významnou roli při obsazení československých hranic v předválečné době.

Pro co nejpřesnější zachycení a procítění dobových událostí doplňuji výzkumnou linii popisem historicko-politických souvislostí, které jsou pro věrohodnou ilustraci doby nezbytné.

Resumé

Making the Munich Agreement on 29 and 30 September 1938 mean incorporating the border districts of Sudetenland into the German Empire especially for those people who declared their german nationality. The number of inhabitants of czech and german nationality was determined by the public people`s counting in the year 1910. Then political districts, including the Česká Lípa and Jablonec ones, were occupied on 9 October 1938 with the german army and incorporated into the German Empire.

Political development of the districts originated from the historical connections of the First Republic, but for the Jablonec distrikt there were some specific events which generated its Unique charakter efore the fatal year 1938 and also after it.

The target of this work is a study of czech-german relationships after the downfall of the Austro-Hungarian Empire and forming the First Republic hen national and social questions of free milion german minorit werw very important.

The districts with german majority tried to turn into areas copleately german. I describe here the period after the occupation of the border area sof the Northern Bohemia and several next months. I also try to introdukce a micro-study of historici events in the political distrikt of Česká Lípa, especially displacing the czech population into the Cetral Bohemia in connection with the distrikt of Jablonec.

The above mentioned events were a result of very complicated political situation, therefore it has been necessary to explain the activities of all political parties in their effort to form a stable parlamentary democracy. Stable – it meant all efforts to not suppress minority rights in newly formed Czechoslovak state. There were expected activities of those german political parties which cooperated with the Czech Government and paid big attention to keeping a stable republic.

I tried to work out a development of nationalistic tendencies which were in the area of Northern Boheia traditionally very strong and especially after New York stock exchange cash in 1929 they became

stronger. Export activities of local glass and textil industry were strongly limited. Attempts to separate the territory of Northern Bohemia were born and they sensibly influenced mutual Czech – German relationships.

Now I would like to mention used literature because during working out this study I used primary and secondary sources of information. There were especially archival documents of the State district archive Česká Lípa, State district archive Jablonec nad Nisou, various historical and contemporary publications, magazines, chronicles, internet magazines and specialized lectures. Especially archival sources were very useful because they are unique and hard accessible. A very important fact is that displacing of the Czech population was not historically described and it has been mentioned after finishing World War II in various chronicles and autobiographies.

This study wants to show political development of regional events in this area which were very specific and unique in interaction with moods of Czech and German population during occupation of the Czech border.

To get accurate description of historical events I complete the research line with connections that are absolutely indispensable for credible illustration.

Prameny

Knihy a časopisy :

- Archiválie Státního okresního archivu Česká Lípa, Archiv města Česká Lípa I, III, V
- BARTOŠ, J. Historiografie okupovaného pohraničí českých zemí 1938 – 1945. In: Studie o sudetoněmecké otázce. Praha, 1996
- BARTOŠ, J. Mnichov a československé pohraničí v roce 1938. In: Vyhnání Čechů z pohraničí (vzpomínky). Praha 1996
- BARTOŠ, J. K pojmu a pojetí pohraničí v ČSR 1918 – 1938. In: České národní activity v pohraničních oblastech první Československé republiky. Tilia: Ostrava, 2003
- DZBohemia - Deutsche Zeitung Bohemia, s údajem ročníku, čísla, strany - pražské německé noviny
- GEBHART, J. Migrace českého obyvatelstva v letech 1938-1939. In: Český časopis historický 96, 1998
- GEBHART, J.KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-193 : SVÁR DEMOKRACIE A TOTALITY v politickém, společenském a kulturním životě. Praha, Litomyšl, 2004
- GRONSKÝ, J. Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa, I 1914-1945. Karolinum: Praha, 2005
- KOLEKTIV AUTORŮ. Kapitoly z dějin revolučního dělnického hnutí na Jablonecku.Redakce novin Jablonecka
- KRISTEN, V. Život Čechů na území jabloneckého okresu odtrženém fašistickým Německem ve světle „situačních hlášení“ četnických stanic (říjen 1938 – duben 1939)
- RÁDL, E. Válka Čechů s Němci. Melantrich: Praha, 1993 Praha: Melantrich, 1993
- RADVANOVSKEÝ, Z. K otázce uprchlíků z pohraničí českých zemí po Mnichovu 1938. In: Historie okupovaného pohraničí 1938 - 1945 (2). Ústí nad Labem 1998
- RUPNIK, J. Dějiny Komunistické strany Československa: Od počátků do převzetí moci. Academia: Praha, 2002

- Slovenský náučný slovník, I. zväzok. Bratislava - Český Těšín: 1932
- SLÁDEK, M., PhDr. Němci v Čechách. Pragma: Praha, 2002
- ŠÍMA, J. Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938 – 1945. Příspěvek k sociologii migrace a theorii. Societas: Praha, 1945
- ŠÍMA, J. DOKUMENT č. 27
- ŠÍMA, J. DOKUMENT č. 29, Přihlašovací list
- ŠÍMA, J. DOKUMENT č. 30 Sčítací arch uprchlíků s Poučením a návodem
- ŠÍMA, J. DOKUMENT č. 31 Hlášení změn k soupisu uprchlíků
- TEICHOVÁ, A. Wirtschaftsgeschichte der Tschechoslowakei: 1918-1980. Böhlau: Wien, 1988
- TOMEŠ, Z. a kol. Hospodářská politika: 1900-2007. Praha 2008
- VORLICZEK, K. Bodenreform und Minderheitenrecht. In: DZBohemia, 15. 11. 1925
- WELCH, D. Němci proti Hitlerovi, Opozice v třetí říši 1933-1945. Euromedia Group k. s.: Praha, 2005
- ZIMMERMANN, V. Die Sudetendeutschen im NS-Staat: Politik und Stimmung der Bevölkerung im Reichsgau Sudetenland (1938-1945). Essen: Klartext, 1999 (Veröffentlichungen der Deutsch-Tschechischen Historikerkommission, zároveň: Veröffentlichungen des Instituts für Kultur und Geschichte der Deutschen im östlichen Europa). Česky: Sudetští Němci v nacistickém státě. Praha: Prostor, 2001

Internetové stránky:

- BEDNÁŘ, I. [online]. Nebohá strana národně socialistická, či jak se vlastně jmenuje [cit. 10. 1. 2012]. <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/politici-volicum/Bednar-ODS-Neboha-strana-narodne-socialisticka-ci-jak-se-vlastne-jmenuje-210562>>
- MOTÝL, I. 1. říjen 1938 [online] Praha vydala zákaz vystěhování z pohraničí. Publikováno 1. 10. 2008. Poslední revize 1. 10. 2008 [cit.

15. 1. 2012] <http://www.tyden.cz/rubriky/domaci/historie/o-nas-bez-nas/1-rijen-1938-praha-vydala-zakaz-vystehovani-z-pohranici_83094.html>
- [online] BdDiB (Bund der Deutschen in Böhmen). [cit. 20. 2.2012].<http://www.unorka.cz/?page_id=680>
 - [online] Numismatika. Vznik a historie Československé měny I. [cit. 20. 2. 2012]. <<http://coins.blog.cz/0706/vznik-a-historie-ceskoslovenske-meny-cast-1>>
 - [online] Měli být Češi vysídleni? [cit. 20. 2. 2012]
 - <<http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2011041012>> text je překladem Ohajovacího spisu IV, sepsaného K. H. Frankem počátkem roku 1946 a zveřejněného v knize jeho bratra, Ernsta Franka, nazvané Můj život pro Čechy (Mein Leben für Böhmen) a vydané v roce 1994 v nakladatelství ARNDT
 - [online] Krajská správa ČSÚ v Liberci [cit. 25. 3. 2012]. <<http://www.czso.cz/xl/edicniplan.nsf/kapitola/13-5153-08--095>>
 - [online] Nezaměstnanost v roce 1939 [cit. 5. 3. 2012]. <<http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2009051040>>
 - [online] Nezaměstnanost v roce 1939 [cit. 20. 2. 2012]. <<http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2009051040>>
 - [online] Obyvatelstvo – roční časové řady [cit. 25. 3. 2012]
 - [online] Obyvatelstvo – roční časové řady [cit. 25. 3. 2012]. <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu> In: Pohyb obyvatelstva v Českých zemích 1920 - 2010, analytické údaje
 - [online] [cit. 20. 2. 2012]
 - <<http://www.holocaust.cz>>
 - <http://www.zanikleobce.cz/index.php?detail=114142>
 - <http://nahlizenidokn.cuzk.cz/VyberParcelu.aspx>
 - <<http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/laws/rp19390621http://www.holocaust.cz/cz/victims/PERSON.ITI.693785>>

Právní normy:

- Vyhláška vlády č. 183/1938 Sb. z. a n. ze dne 23. září 1938, o vstupu státu do branné pohotovosti (mobilizace).
- Seznam obcí a okresů republiky československé, které byly připojeny k Německu, Maďarsku a Polsku, druhé pozměněné vydání, Státní úřad statistický, Praha 1939, tab. 2; 296 Smlouva uzavřená mezi Československou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce č. 300/1938 Sb.z. a n.
- Smlouva-mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce č. 300/1938 Sb.z. a n.
- měny koruna československá bylo zavedeno zákonem č. 187/1919 Sb. z. a n. o úpravě a správě platidel (tzv. měnový zákon) s účinností od 10. dubna 1919
- zákon č. 32/1918 Sb. o obstavení velkostatků
- zákon č. 215/1919 Sb. o zabrání velkého majetku pozemkového (tzv. záborový zákon)
- zákon č. 81/1920 Sb., přidělový zákon
- zákon č. 329/1920 Sb., náhradový zákon.
- Věstník říšského protektora, č. 6/1939
- Reichsbürgergesetz (RGBl. 1935 I S. 1146)]
- Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre (RGBl. 1935 I S. 1146)

Kroniky:

- Kronika Antonínov
- Kronika Česká Lípa

TV:

- Pořad ČT24 hostem historik Josef Škrábek dne 30. 9. 2008

Přílohy

Soupis domů, které přešly do komunální správy v r. 1948.

č. 7. Dr. Fritz Gans /Žid./	704 Paula Meissner/Anna/Ž.
č. 16. Fa. Glaser u. Taussig/Ž./	705 Pick Ž.
č. 21. Erna Gans/Emilie G./Ž./	716 Václav Vondráček
č. 23. Alois Schneider/Alfred, Ž./	735 Rolný
č. 24. Amalia Schneider/Max, Ž./ Ž.	737 Beck a spol. "Teta" Ž.
č. 44/45 Luize Oesterreicher/Ezechiel	746 Emil Grundfest (Judr. di. Nová)
č. 48. Emil Důbský, dědici, Ž.	753 K. Pravda, Přemysl - Richard Oppelt
č. 63. Josef Altschul Ž. (Allo) Zolmek	784 Emil a Elsa Feigl Ž.
č. 67. Dr. Karl Grundfest Ž.	810 Marie Köhler
č. 84. Th. Adler/Max, Teresia, Ž. Ž.	813 Olga Hasprová/Judr. Jos. Haspra, Oldřich
č. 96. Emil Löwy, Ida Libochowitz, Heinr.	848 Josef Smolík/Anna/
č. 106. Alois Moll Ž.	876 Otto Wallerstein Ž.
č. 108. Mathilde Taussig, Rich., Ferd.	895 Dr. Rud. Grundfest/Marie/Ž.
č. 125. Heinrich Popper, Ž.	900 B. Šibravová/Václ. Vacek, Božena Backová
č. 196. Julie Heilbrunn, Ž.	901 Karel Huňák
č. 205. S. Kohn u. Berth. Arneth, Ž.	907 Josefina Löwy /Barb. Blümecker
č. 223. Antonie Svačinová	965 Adele Bondy/Karel, Hedvika, Ž.
č. 242. Hugo Hirsch, Olga, Ž.	984 Dědici Duba /Beck, Kliner, Aprilsar
č. 255. Marie Komrská, Tomáš, Jos.	995 Josef Vajnlich
č. 306. Judr. Karel Beck-Spritzer, Ž.	1051 Antonín Malák/Marie/
č. 352. Emma Altschulová, Ž.	1043 Josef Beránek/Helena, Marie/
č. 361. Emma Altschulová/Ida/Ž.	1147 Josef Paclt, Jaroslav?
č. 414. Václav Zeman	1149 Bohumil Hofman
č. 417. Václav Procházka	1157 Otokar Sommer
č. 487. 487 Václav Zoubek	1221 Karel Zvonař/Boř./
č. 504. Antonín Tábořský	1223 Fr. Miliňovský/Ema či Anna/
č. 551. Dr. Gintz	1236 Václ. Dyk
č. 583. Josef Jiras/Kamila/	1239 Josef Eidel Gincl
č. 685. Beck a Steiner, Ž.	1240 M. Major, Hel. Beránková, Václ. 1241/
č. 686. Dr. Alfred Beer/Adolf?/Ž.	1242 Oldřich Karban, Kamila
č. 691. Dr. Max Lasch/Martin, Ž./	1248 Josef Bílek, Růžena
č. 692/5. Isr. Kultusgemeinde	1252 Stanislav Pittner, Hilda
č. 698. Ida Samisch, Leo Dub,	1261 Václav Lehký
Ema a Ida Altschulovy, Ž.	1263 Marie - J. Kubák
699. Emil Jarolímek, Jan, Zdenka,	1267 Hykš
Beatrice	1277 Hatle
č. 701. Luis Oesterreicher, Olga,	1278 Hatleová, Plechová
Heinr., Fritz, Alois, Ž.	1279 Jos. Hanuš, Marie
	1282 Frant. Knytl, Marie
	1285 Jarosl. Hostinský - Fr. Novotný
	1288 Marie Cabrnchová/Josef/

1289 Václav Hájek /Jaroslav/	1525 Fr. Kučera, Marta
1290 Frant. Meruňka/Anna/	1545 Marta Lebedová
1291 Antonín Polák	1538 Karel Hoznauer, Frant.
1292 Jan Bečvář/Klára/	1546 Ladislav Lubas
1296 Gustav Kysela /Anna/	1552 Periková
1305 Rudolf Procházka	1553 Jan Vlasák, Marie
1322 Fridolín Tůma	1567 Varvara Dimitrijeva Šveňková, Václav a Veronika
1333 Ferdinand Petr, B ^o žena	1583 Josef Doležálek/Václ./
1331 František Čapek	1588 Fr. a Anna Bílkovi
1335 František Franc	1592 Jaroslav Václavík
1340 Josef Malý/Marta Kaiser/	1596 Šafář
1341 Karel Topol/Marie, Josef/	1599 Karel Procházka
1342 Jos. Maštálko/Alois a Anna Černých/	1618 Josef Mašel
1343 Alois Černý	1603 Dr Grundfest (Helena)
1344 Jaroslav a Marie Černých	1802 Josef Juránek /Frant./
1350 Frant. a Marie Šafářovi	793 Václav Knotek /Antonie/
1352 Václav Vytlačil a Anna	Dodatky podle jiných seznamů:
1359 Frant. Franěk/Marie/	1547: Malíček
1368 Jaroslav a Josefa Andersovi	1336 Stein
1374 Fr. Hlubuček a Anna	72 Altschul
1380 Rudolf Pospíšil	81 Guttmann
1383 Václav Vrtáček	91 Altschul
1390 Alois Vorel/Anna/	1495 Josef Doležal
František Fröhlich/Marie, Ema?/ 1401	723 Václav Knotek
1409 Jaroslav Vančura, Anna	36 Jindřich Píls
1423 Fr. Havrda, Ludmila	1441 Margareta Austerlitz/Judr Vilém/ž
1425 Hermina Schönfeldová- Ferdinand Heidegen	817 Marie Kult/v Novém Boru/
1431 Josef Novotný/Fr. a Bedř./	1580 Občanská záložna
1460 Oto Dostál/Hana/	1310 - Brod
1461 Jan Truhlář Anna	1118 - Němčí
1471 V. Soukup	1552 Benková
1472 Alois Perný, Emilie	1236 Vytlačil
1478 Jan a Božena Kodatovi	1281 Marie Slavková
1479 Františka Matějková	1269 Kožnar
1484 XX Alois Hudík	918 Kobler
1508 Václav Ducháček, Julie	
1516 Václav Soudský Anna	
1519 Bedř. Benš, Helena	

Q
1990

650 Dr. A. Weiss
(155 Rida a Elva)
(Křivák 1941)
918 Rosa Kobler
33 Joh. Elbner
1269 Janice
Kožnar
1547 Osaglak
Emilian

2